

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

Integrace lidí s pervazivní vývojovou poruchou

Adéla Misařová

vedoucí práce: PhDr. Hynek Jůn, Ph.D.

Praha 2009

Anotace

Tato bakalářská práce popisuje předpoklad, že schopnost samostatně cestovat, umožňuje jedinci s diagnózou autismus, lépe se integrovat do společnosti. Je zaměřena na sledování průběhu nácviku samostatného cestování a na rozvoj s tím souvisejících dovedností sledovaného klienta. V teoretické části práce vymezuje pojmy autismus, integrace a socializace.

Po ročním pozorování klienta bylo zjištěno, že systematickou prací, jež obsahuje část teoretickou, názornou a praktickou, lze dosáhnout konkrétních výsledků v rozvoji schopností a dovedností nezbytných pro samostatné cestování jedince s autismem.

Prohlašuji, že jsem tuto písemnou práci k bakalářské zkoušce zpracovala samostatně a použila jen prameny uvedené v seznamu literatury.

V Praze dne 25.4. 2009

.....

Děkuji PhDr. H. Jůnovi, Ph.D. za vedení, odborné poznámky, rady a pomoc při zpracování bakalářské práce, dále za jeho ochotu a trpělivost.

.....	Obsah
Úvod		8
1 Autismus.....		9
1.1 Původ autismu		9
1.2 Autistické spektrum.....		9
1.3 Znaký autismu		10
1.3.1 Kdy se autismus projevuje a jak		11
1.3.2 Triáda postižení.....		11
1.4 Způsob vnímání u lidí s pervazivní vývojovou poruchou		13
2 Socializace a integrace		14
2.1 Pojem socializace a integrace		14
2.2 Socializace u dětí s pervazivní vývojovou poruchou		14
2.3 Význam integrace		15
3 Vliv integrace na osobnostní schopnosti, dovednosti jedince s pervazivní vývojovou poruchou.....		17
3.1 Rozvoj myšlení		17
3.2 Vývoj samostatnosti		18
3.3 Oblast verbální, nonverbální komunikace		18
3.4 Motivace		20
4 Způsob práce s jedincem s autismem.....		22
4.1 Plánování činnosti		22
5 Vlastní výzkumné šetření		24
5.1 Uvedení případu		24
5.2 Případová práce – kazuistika		26

5.3 Samostatné cestování jako možnost lépe se integrovat do běžné společnosti....	31
5.4 Analýza případu.....	32
5.4.1 Výchozí situace klienta.....	33
5.4.2 Návik bezpečného pohybu na ulici.....	35
5.4.3 Návik cestování v městské hromadné dopravě.....	36
5.4.4 Neobvyklé situace.....	38
5.4.5 Pravidla společenského chování.....	40
5.5 Ukončení výcviku samostatného cestování.....	40
5.5.1 Přípravné cvičení pro cestování bez asistenta.....	41
5.5.2 Cvičení s pomocným asistentem.....	42
5.6 Závěr výzkumného šetření.....	44
Závěr.....	46
Literatura.....	48
Přílohy.....	1

Úvod

Blížil se konec listopadu roku 2006. Nastupovala jsem se svým klientem Vojtou do přeplněného metra. Byl to čtrnáctiletý chlapec s diagnózou autismus, asi o hlavu vyšší než já, obsadil poslední místo. Hrál si s kostkami, ze kterých nespustil oči, hlasitě si cosi broukal, občas se nahlas smál, jakoby jen tak, zcela bez důvodu. To byla má první zkušenost s osobní asistencí, jakož i s člověkem, jenž nese břímě tohoto handicapu. Byla jsem nervózní. Pro lidi v metru se stal Vojta předmětem zájmu. Dívali se na něj se zvědavostí, trochu s odstupem, možná až s opovržením. Byly to pohledy jako na někoho od jinud, snad z cizího světa. V danou chvíli jsem velice chtěla tomuto chlapci porozumět, porozumět jeho životu, porozumět jeho přáním a tužbám. Dnes jsou to již téměř tři roky, co se s Vojtou pravidelně scházíme a mám za sebou první krůčky k tomuto jeho tajemnému světu, k tomu, co je to vlastně autismus.

Za poslední dobu Vojta dosáhl obrovských pokroků. Jeho dospívání bylo pro něj obdobím změn, velkých posunů, vývoje a hlavně dozrávání. Už to není ten malý kluk, co si hraje s kostkami, neustále si brouká a hledí z okna, ale dospívající chlapec, jež je zvědavý, projevuje zájem o své okolí, o nové poznatky a zkušenosti, který jak už to patří tomu věku, touží po pozornosti. Jsem ráda, že jsem mohla svého klienta v těchto jeho velkých změnách doprovázet.

Bohužel je pro širokou veřejnost autismus určitým tabu, které se snaží nevědomky přehlížet. Ale je třeba si uvědomit, že právě naše lhostejnost je největším problémem a brání integraci těchto jedinců do společnosti. Mělo by se brát v potaz, že v České republice žije na 20 000 lidí s autismem, každý rok se narodí okolo 200 dětí s autismem a pervazivní vývojovou poruchou a nemůžeme nad tímto číslem zavírat oči (Filipová, 2004).

Ve své práci se zabývám autismem jako takovým. Snažím se vystihnout příčiny, znaky a charakter tohoto postižení. Protože integrace je hlavní náplní mé praxe, věnuji ji ve své práci velkou část. Dále bych chtěla reflektovat svoji vlastní praxi. Popsat, jak práce probíhala, jaké metody a postupy jsem použila, alespoň stručně nastínit změny ve vývoji, kterých klient dosáhl, a pokusit se i podat srovnání začátku asistence a toho, jak probíhala práce s Vojtou v poslední době.

1 Autismus

To, co dává našemu životu smysl a je pro náš život důležité, je komunikace s jinými lidmi, schopnost jim porozumět, orientovat se v obtížných situacích, zacházet s předměty, jednat s lidmi tvořivým způsobem. Tohle všechno je pro nás samozřejmostí a stává se to pro nás rutinním zvykem. Ale právě tyto oblasti jsou pro člověka s pervazivní vývojovou poruchou nejobtížnější. Co se slovem „pervazivní“ myslí? Znamená to, že je zasaženo něco hluboko v člověku, něco, co zasahuje celou osobnost a narušuje ji v mnoha směrech. To je případ lidí s autismem (V. Čadilová, H. Jůn, K. Thorová a kol., 2007).

1.1 Původ autismu*

Je zvláštní, že i když je autismus považován za nejobtížnější poruchu v lidských vztazích, nemá sociální původ. Jaký je tedy původ této poruchy?

Příčiny autismu nejsou doposud zcela objasněny, ale diskutuje se o dědičných faktorech, jedná se tedy o organickou povahu tohoto postižení. Christopher Gillberg o autismu mluví jako o vývojové poruše s různým stupněm závažnosti, které se vyskytuje na všech úrovních kognitivních schopností a manifestuje se v chování. Jde o mozkovou poruchu, která většinou vzniká v prenatálním období. Jaké jsou tedy faktory vzniku tohoto genetického postižení? O autismu se dnes hovoří jako o neurovývojovém postižení, což znamená, že jedním z faktorů vzniku je porucha centrální nervové soustavy. Tyto změny v mozkových funkcích mají za následek jiné pojmání světa (Gillberg, Peeters, 1998).

1.2 Autistické spektrum

V souvislosti s autismem se v dnešní době hovoří o autistickém spektru. Kromě autismu, existuje několik dalších poruch se stejnými nebo podobnými charakteristikami, avšak pro toto spektrum autistických poruch neexistuje jednotné dělení. Například Gilbert a Peeters (1998) rozdělují autistické spektrum na:

- Klasický autismus nebo kannerův syndrom
- Aspergerův syndrom
- Dětskou dezintegrační poruchu
- Jiné poruchy příbuzné autismu

* V kapitolách 1.1, 1.2, 1.3, 1.4 cituji statě ze své ročníkové práce (2008)

1.3 Znaky autismu

Mnohdy se autismus zaměňuje s jinými vývojovými poruchami, jako je např. mentální retardace, poruchy řeči, specifické poruchy učení, poruchy aktivity a pozornosti. Hlubší porucha vývoje v oblasti sociální interakce a komunikace, než by odpovídalo mentální úrovni dítěte, je specifický deficit odlišující autismus právě od těchto zmíněných vývojových poruch (Richman, 2006).

Co je to tedy autismus? Jak jej bezpečně poznáme? Jaké jsou základní projevy a charakteristiky? Pro pojem autismu neexistuje jednotná charakteristika a názory v různých publikacích jsou poněkud odlišné. Sociologický sborník překládá autismus jako sebeztaženost a charakterizuje to jako závažnou duševní poruchu, jež se projevuje u dětí přibližně od třetího roku života a základním znakem je odstup v mezilidských kontaktech, to znamená, že postižené děti odmítají vztahy k okolí, je sotva možné je úspěšně oslovit, přehnaně reagují na každou změnu apod. (Jandourek, 2001). Jandourek tedy popisuje autismus jako duševní poruchu, ale mnozí dnešní psychologové a lékaři se od termínu duševní porucha odvracejí. Christopher Gillberg ve sborníku *Pečující komunita, Autismus* (1999) o autismu mluví spíše jako o vývojové poruše mající genetický původ, vztahuje toto postižení k poruchám mozkových funkcí. Podobnou definici najdeme i u Miroslavy Jelínkové, která autismus popsala jako vrozený defekt kognitivních funkcí, jež má svůj původ v abnormálním vývoji mozku (Jelínková, 2001).

Avšak první teorie byly úplně odlišné. V době Kannerova převládal psychoanalytický názor, který se stal na dlouhou dobu základnou pro mylné vysvětlení i léčení autismu. Předpokládalo se, že autismus je emociální porucha, jež má svůj původ v patologickém prostředí rodiny. Léčebný postup spočíval v odebrání dítěte rodičům a jeho umístěním do psychiatrické léčebny, kde se jako jediná terapie používala psychoterapie a medikace. Tato psychogenní teorie měla za následek celou řadu nešťastných důsledků.

V šedesátých a sedmdesátých letech na základě rozsáhlých empirických výzkumů (např. práce Bernarda Rimlanda) začíná postupně převažovat názor, že jde o vývojovou poruchu, jejíž příčinu musíme hledat v oblasti organické, biologické a somatické. Velmi důležitou byla z tohoto hlediska konference v Hamburku v květnu 1988 (*Autismus dnes a zítra*), která jasně odmítla psychodynamickou interpretaci autismu a přijala organicko-vzdělávací strategie. Byl evidován i mezinárodní klasifikační systém a autismus byl zařazen mezi vývojové poruchy a ne mezi duševní onemocnění (Jelínková, 2001).

Z toho vyplývá, že některé definice autismu v souvislosti s uzavřeností nejsou nejmýstižnější, jde tedy o zcela jinou poruchu, než je mentální retardace nebo duševní onemocnění.

1.3.1 Kdy se autismus projevuje a jak

Autismus bývá často diagnostikován v předškolním věku dítěte, ale první projevy klasického autismu lze pozorovat již v prvních týdnech života. U těchto dětí ve srovnání se zdravými je patrné, že hůře reagují na sociální podněty, na oslovení, vyhýbají se očnímu kontaktu, jejich pohled je nepřímý, „prázdný“, zvláště reagují na sluchové podněty.

První symptomy autismu nemusí být však nějak specifické a mohou se projevovat pouze jako poruchy spánku a vývojové nebo jazykové opožďení, či jako poruchy sociálního kontaktu, empatie, sdílení pozornosti. U těchto dětí je výrazný problém ve schopnosti interpretovat sociální sdělení, jako je tón hlasu, výraz tváře, rytmus řeči a její zabarvení. Toto mohou být symptomy objevující se v raném dětství, které jasně oddělují autismus od mentální retardace a normality. Je také důležité se zmínit, že ne všichni lidé s autismem mívají potíže ve všech oblastech postižení (tím je myšlena oblast obecných výkonných funkcí, poruchy uvědomování si duševních stavů, problémy s centrální koherencí, oblast neuropsychologických problémů či sociálního cítění, symbolické hry, nedostatků a pozornosti, problémů v oblasti motoriky či v oblasti řečové a hlasové), ale obvykle bývá disfunkční alespoň jedna z nich. Zároveň dítě či dospělý postižený autismem se nemusí vyznačovat všemi zmíněnými znaky. Záleží na oblasti, jež je u něj postižena. Podle toho lze mluvit i o míře závažnosti této poruchy (Pečující komunita, Autismus, 1999).

1.3.2 Triáda postižení

K všeobecným definujícím prvkům autismu patří tzv. triáda postižení. Jde o tři problémové oblasti vývoje u poruch autistického spektra, a to: komunikace (potíže v oblasti řeči, omezená gestika a mimika), sociální vztahy a interakce (zde patří sociální dovednosti uplatňované vůči blízkým i cizím lidem a vrstevníkům) a představivost (hra, volný čas, používání předmětů, schopnost pružně reagovat) (Thorová, 2007).

Podle Ch. Gillberg a T. Peeterse spadají pod tyto tři široké oblasti tyto symptomy:

A) Kvalitativní poškození v sociální interakci:

1. Výrazné postižení ve využívání neverbálního chování, jako je pohled do očí, výraz tváře, gesta, pohyby těla atd., k vzájemné sociální interakci.

2. Selhání při vytváření vztahů se svými vrstevníky.
3. Neschopnost sdílet radost, smutek a zájmy s ostatními lidmi.
4. Nedostatek sociální a emociální vzájemnosti (např. nemají potřebu přinést, ukázat obrázek, který namalovali, často působí na okolí samotářsky).

B) Kvalitativní poškození komunikace:

1. Vývoj mluvené řeči je zcela opožděn nebo zcela chybí. Chybí i pokusy o alternativní způsob komunikace pomocí gest nebo mimiky.
2. Je-li řeč vyvinuta, chybí schopnost začít nebo udržet konverzaci.
3. Používání jazyka je repetitivní a stereotypní, často opakuje slova.
4. Nedostatek různých spontánních her nebo her napodobujících sociální situace.

C) Omezený a opakující se repertoár zájmů:

1. Přílišné zaujetí jednou nebo více stereotypními činnostmi, které jsou abnormální buď intenzitou, nebo zaměřením zájmu.
2. Stereotypní a opakující se pohybové manýry (plácání, třepání rukama, prsty, kroucení prsty nebo opakující se pohyby celého těla).
3. Vytrvalé zaujetí detailními částmi jednotlivých předmětů.

Zjevným přílnutím ke specifické nefunkční rutině nebo rituálu (Gillberg, Peeters, 2003). (viz kazuistika č.1)

„Celkově je třeba splňovat alespoň šest kritérií skupin A, B a C, z toho nejméně dvou kritérií ze skupiny A, nejméně jednoho kritéria skupiny B a nejméně jednoho kritéria ze skupiny C, k tomu, aby u jedince byl diagnostikován autismus.“ (Gillberg, Peeters, 2003, s. 36).

Kazuistika č. 1

Klient V. trpí cukrovkou. Tedy jeho stravování musí být hlídané a pravidelné. Dříve měl problémy s přejídáním se sladkostmi. Ted' sní jen dvě sušenky, a to jen po obědě nebo po večeři. Dodržuje tento rituál a velmi emotivně nutí i ostatní nejíst sladkosti jindy. Nikdy nedělá výjimky, dokonce i když sladkost dostane dárkem, někdy reaguje až nevhodně podrážděně, protože je zvyklí na svou rutinu.

1.4 Způsob vnímání u lidí s pervazivní vývojovou poruchou

Někdy nám přijde chování autistických lidí zvláštní, nepochopitelné a občas na nás může působit až humorně, jak jsem poznala i ve své praxi. Jedná se o jiný způsob myšlení, což velice úzce souvisí s centrální koherencí. Uvedeme-li například scénu se známého filmu „Rain Man“, v němž muž přechází přes silnici a zrovna ve chvíli, kdy se dostane doprostřed silnice, změní se barva ze zelené na červenou. Nápis semaforu pro chodce říká: „Stůjte“. Muž zastaví uprostřed silnice a odmítá jít dál. Ostatní na něj pokřikují a nadávají, ale on se však ze svého místa nehne, protože nápis „stůjte“ pro něj mluví jasně. Měla bych zdůraznit, že zmíněný muž trpí autismem. V onu chvíli tento muž nedokázal přiřadit věci správný význam. Mozek člověka s autismem má problémy se vstřebáním mnohočetných významů, což je někdy důvod jeho zvláštního chování.

Lidé s autismem vidí věci takové, jaké jsou, vnímají to, co vidí. Normální lidé nezabředávají do konkrétního pozorování jednotlivých dílů, ale vnímají věci v kontextu, v syntaxi, na základě celku nebo předcházejících situací, uchopují tak realitu, vytvářejí si tzv. koherentní obraz. Řečeno jinak, lidé s autismem nedokáží vidět věci jako objektivní realitu, nýbrž je vidí zvlášť a zabývají se jejími detaily.

Kazuistika č. 2

Při cestě do kroužku chovatelství jsme s klientem nastoupili do metra. Vojta se usadil na poslední volné místo, jinak všechna ostatní sedadla kolem nás byla obsazená. Vojta se na mě chvíli díval a pak mi řekl: „Proč si nesesednete?“

Klient vnímal jen mou osobu. To, že stojím. Ale vůbec si neuvědomoval, že je metro plné, a i kdybych si chtěla sednout, nemám kam.

2 Socializace a integrace

2.1 Pojem socializace a integrace

„Proces socializace je soubor mechanismů, jejichž prostřednictvím si jedinci osvojují společenské vztahy mezi lidmi a přejímají normy, hodnoty a víru určité společnosti nebo kolektivu“ (Bílý, 2005, s. 175).

Jde tedy o procesy, které se dějí v průběhu celého života jedince a jejichž hlavním principem je učení, tedy získávání reflexů, dovedností a zvyků. Při procesu socializace dále dochází k přejímání a akceptování hodnot a k asimilaci (Bílý, 2005).

Jako na nejvyšší úroveň socializace je nahlížena integrace (etymologicky ucelení, sjednocení, spojení). Ta je v nejširším kontextu chápána nejen objektivně, jako začlenění jedince do společnosti, ale je chápána i subjektivně, souvisí s naplněním jeho potřeb seberealizace a sebeuspokojení. Při integraci dochází k partnerskému soužití postižených a intaktních na úrovni vzájemně vyvážené adaptace (Jesenský a kol., 1995).

2.2 Socializace u dětí s pervazivní vývojovou poruchou

Počátky socializace navazují bezprostředně na dobu narození, i když počáteční interakce dítěte s podněty sociálního charakteru je spojena především s reflexními reakcemi a uspokojováním základních biologických potřeb. Dítě se již od počátku do interakce aktivně zapojuje, není pouze pasivním příjemcem podnětů z prostředí. Rozdíly v chování novorozenců modifikují motivaci a chování dospělého. Jestliže odezva dítěte z nějakého důvodu chybí (autistické dítě bývá pasivní, se sníženým výskytem očního kontaktu, někdy až apatické a má nižší aktivační úroveň), rodiče mají tendenci snižovat četnost vzájemného kontaktu, který neodpovídá jejich očekávání. U těchto dětí s autismem či mentálním postižením je vývoj sociálních norem v přímé závislosti na míře postižení inteligence, to znamená na omezení schopnosti chápat, učit se a z toho vyplývá, že umění adaptovat se na prostředí je také do určité míry omezeno. Je nezbytné, aby se sociální požadavky přizpůsobily možnostem a schopnostem dítěte a v učení různých dovedností je dobré pokračovat navazováním na zafixované, jednodušší formy chování (Valenta, Muller, 2003).

Osvojení sociálních rolí závisí na rozšiřování sociálních kontaktů dítěte, na jeho zkušenosti s různým prostředím a posléze i na schopnosti se určitým, žádoucím způsobem chovat. Také dítě s pervazivní vývojovou poruchou zaujímá různé role, které se postupně naučí nějak zvládnout. Tito jedinci jsou však v tomto směru omezení a jejich role jsou

většinou vytvářeny na základě skutečnosti, že mají navíc i roli handicapovaného jedince. Zvláštní charakter má rozvoj rolí ve společnosti vrstevníků a to především u jedinců s autismem. Bohužel u některých těchto dětí to bývá omezeno jen na sourozence (Vágnerová, Hajd-Mousová, 1999).

2.3 Význam integrace

Čas strávený mezi vrstevníky je důležitý k procvičování žádoucích sociálních aktivit, které také musejí projít určitým vývojem, aby je bylo možné považovat za adekvátní. Pokud nedojde k těmto zkušenostem a dítě bude separováno, mohou ve vztahu k vrstevníkům přetrvávat a prohlubovat se značné problémy, jako je neschopnost navazovat kontakt, nejistota a obtíže v rozlišení sociálního chování. Ve vrstevnické skupině dochází i k mnoha dalším diferenciacím a specifikacím rolí, jde o zaujímání určitého postavení jedince ve skupině, o vztahy ve skupině, a to jak o spolupráci, tak i o soupeření. Takové zkušenosti nelze získat někde jinde, proto je integrace jedinců s autismem, ale i s jakýmkoliv jiným postižením do běžné společnosti tak důležitá, řekla bych, že pro jejich vývoj nezbytná.

Návštěva speciálních škol poskytuje určité zkušenosti, ale je otázka, jak jsou srovnatelné s běžnými zkušenostmi zdravého dítěte, které společnost považuje za normu. Zařazení do běžné školy či do běžné vrstevnické skupiny znamená větší přiblížení normálnímu prostředí, ale na druhé straně, pokud není škola dobře připravena, může integrace působit negativně, vyvolávat strach i úzkost a posilovat tak obranné tendence, či ještě vystupňovat odlišnost a vyčlenění. Myslím si, že tíhnutí k integraci za každou cenu není dobré. Je třeba zvážit, jak závažné postižení u jedince je, jestli je vůbec schopen se nějakým způsobem adaptovat, nebo mu to spíše ublíží, jestli je pro něj daná instituce vhodná (se speciálním pedagogickým působením).

Kontakt s jedinci stejného věku je nenahraditelný, role vrstevníka se nedá naučit v rodině. Mnozí jedinci s postižením jsou sociálně nezkušení, závislí na rodičích a zvyklí spíše na komunikaci s dospělými, reakce na vrstevnickou společnost proto bývají různé. To je případ i mého klienta (Vojty s diagnózou autismus), který v navazování vztahů tíhne spíše k dospělým osobám (učitelé, rodiče, vychovatelky, vedoucí kroužku, asistenti). Je to pro něj jednodušší, bezpečnější a hlavně přirozenější. Při navazování komunikace s dospělým se Vojta cítí mnohem jistěji. Řekla bych, že k některým dospělým osobám je až fixován, uspokojuje tak svou potřebu jistoty a vědomí, že je někým přijat (přehnaně u těchto lidí na sebe strhává pozornost), u vrstevníků se tato jeho potřeba hůře uspokojuje. K tomu, aby ho někdo poslouchal, musí vynaložit více úsilí a hlavně se často setkává s neúspěchem.

Vojta (z důvodu autismu) hůře chápe chování ostatních, může je hodnotit jako ohrožující, proto ze začátku často kontakt s vrstevníky (členy zájmového kroužku) odmítal, bylo pro něj jednodušší obrátit se na dospělého (z počátku na mě, později na vedoucího zájmové aktivity).

Pro jedince s autismem či jiným postižením je vztah k vrstevníkům úplně jiný, nelze totiž od nich na této vývojové úrovni očekávat zvláštní ohleduplnost a zvláštní přístup jako u dospělých (Michalík, 1999).

3 Vliv integrace na osobnostní schopnosti, možnosti, dovednosti jedince s pervazivní vývojovou poruchou

V této kapitole jsem převážně čerpala ze svých zkušeností s klientem (Vojta, 17let, autismus), které jsem získala během téměř tří let osobní asistence v neziskové organizaci „Máme otevřeno?“, konkrétně pod programem „Jiné odpoledne“, jež se snaží (úspěšně) o integraci dětí s mentálním postižením a pervazivní vývojovou poruchou do běžné společnosti, a to prostřednictvím různých zájmových aktivit, kroužků a institucí pro volný čas dětí. Později jsme přešli do programu „Pontony“, kde jsme již téměř rok se svým klientem stávajícími členy.

S hlavní zakázkou mé praxe, tedy s již zmíněnou socializací, integrací, zařazením klienta do běžné společnosti, úzce souvisí i další náplň osobní asistence, a to snaha o zlepšení kvality života daného jedince, práce na jeho osobnostním rozvoji. Asistent vstupuje do role partnera, mentora i facilitátora klienta, který s jeho pomocí, doprovodem může realizovat aktivity, na něž sám nestačí.

3.1 Rozvoj myšlení

V průběhu téměř tří let práce s mým klientem, jsem si všimla, že integrace a učení se sociálním normám má vliv i na rozvoj jeho myšlení. Vývoj myšlenkových operací je důležitý pro pochopení přesahu konkrétní situace, souvisí s rozvojem chápání pojmu času a schopnosti odpoutat se z vazby na jednu situaci (Valenta, Muller, 2003).

S tím souvisí i další stupeň vývoje, kterého můj klient v průběhu poslední doby dosáhl, a to uvědomění si pojmu trvalosti a chápání příčinnosti. Vojta začal vnímat souvislosti mezi vlastním jednáním a následky, které vyvolává. Tady tento posun považuji jako stěžejní bod, díky kterému u klienta dochází ke zlepšení v oblasti integrace, protože díky němu lépe rozumí svému okolí, chápe jednání druhých a tím se přibližuje lidem kolem sebe (členům zájmového kroužku, vedoucímu i mě).

Kazuistika č. 3 : V průběhu činnosti zájmového kroužku chovatelství, se skupinka chlapců odpojila a pustila nahlas rádio. Upoutali tak Vojtovu pozornost, chtěl se zapojit mezi ně, tedy chlapce začal napodobovat. Z důvodu rušení programu byli napomenuti, ale Vojta na napomenutí nereagoval, přepínal stanice a hudbu nahlas zesiloval. Zkoušení hranic je v poslední době pro Vojtu typické. Nedokáže však odhadnout míru dané situace a s činností

v pravou chvíli přestat. Byl několikrát okřiknut mnou i vedoucím, kterého Vojtova konání rozčililo. Po uklidnění situace v dalším průběhu programu si Vojta všiml změny chování vedoucího i mého přístupu k němu. Dokázal vnímat vzniklou atmosféru a situaci, ve které se nacházel a která se mu nelíbila, a protože si plně uvědomoval příčinu ve svém předcházejícím chování, sám od sebe se omluvil.

Na této kazuistice bych chtěla vyzdvihnout několik bodů, jež demonstrují klientovu snahu zařadit se mezi ostatní, tedy jakýsi posun jak v oblasti integrace, tak i v oblasti emocionální. Jedním z nich je již výše zmíněná schopnost vnímat vliv vlastního jednání na klientovo okolí, to dopadá i na rozvoj jeho samostatnosti.

3.2 Vývoj samostatnosti

Jedinci s pervazivní vývojovou poruchou mají schopnost osvojit si základní normy chování, avšak jejich uplatňování v praxi závisí na mnoha aspektech každé konkrétní situace. Často bývají svým dospělým okolím (hlavně rodiči) ve značné míře manipulováni, a tak se u nich tímto způsobem omezuje rozvoj zodpovědnosti za vlastní chování. Přejít od pochopení norem chování k jejich praktickému uplatnění je u jedinců s autismem pomalejší.

V mé praxi to probíhalo stejně, ze začátku Vojta některé naučené společenské normy chování (pozdravy, pravidla při cestování v MHD i při pohybu na ulici, mezi lidmi) jen slepě používal jako zásady, které jsme si domluvili, a které se musí dodržovat. Později si začal uvědomovat kontext (nepouští starou paní si sednout, protože jsme si to domluvili, ale protože má určité zdravotní omezení) a souvislosti mezi jeho chováním a odezvou okolí (když při příchodu pozdraví, přivítání se mu vrátí). Tím se rozvíjí jeho zodpovědnost za vlastní jednání, stává se tedy samostatnějším.

To úzce souvisí i s emocionální složkou a schopností empatie. Všimá si mých citových reakcí na různé podněty vycházejících od něj nebo ze situací z okolního světa (často se i zpětně doptává, jestli mě jeho chování nebo to, co řekl, nezamrzelo).

3.3 Oblast verbální, nonverbální komunikace

Mluvíme-li o integraci, potom by se neměla opomenout oblast komunikace, ať už je na jakékoli úrovni. Vůbec kontakt s ostatními lidmi je stěžejním prvkem začlenění se mezi ně. Jestliže klient jde do interakce, tím se přibližuje jak on svému okolí, tak i okolí k jemu samému, vychází tak z jakési izolace a stává se součástí něčeho, co je kolem něj.

U lidí s pervazivní vývojovou poruchou se můžeme setkat s různými stupni úrovně v oblasti komunikačních dovedností a schopností. Komunikace s klientem by měla vycházet z jeho věku (obsah sdělení z věku mentálního a forma, jakým způsobem ke klientovi přistupujeme, z věku fyzického) a také z druhu, typu a stupně postižení. Můj klient (až na plynulost řeči a částečně výslovnost) je na tom komunikačně dobře, proto veškeré mé působení na něj a práce na většině bodech individuálního plánu se děje skrze rozhovor, ten také hraje důležitou roli v našem vztahu.

Při rozhovoru s klientem s pervazivní vývojovou poruchou je nutno vést dialog na mentální úrovni daného jedince, přizpůsobit mu i používání slovní zásoby, rychlost a tón mluvy, všechny otázky by měly být pro něj srozumitelné. To znamená vyhýbání se příliš širokým formulacím či dvěma záporům v jedné větě. Tazatel by se také neměl ptát sugestivně a na několik věcí současně. Celkově by rozhovor měl být jednoduchý, jasný, klidný a obzvláště u autistických jedinců je důležité, aby nebyl mnohovýznamový, tedy vyhýbat se slovům majícím dva významy, také různým symbolům či hádankám.

Ve své praxi používám všechny tři druhy rozhovoru: volný, řízený či kombinovaný. Záleží na klientovi, jeho rozpoložení, náladě a také na tom, jestli mám v plánu rozhovor použít jako prostředek k umožnění nějakých změn, rozvoje nebo učení. Velký vliv na průběh komunikace s autistickým jedincem má situace, ve které se nachází. Interakce by měla probíhat v klidném, pro klienta přirozeném prostředí, kde se nenachází mnoho rušivých elementů, s dostatečným časovým prostorem a v atmosféře, kdy je klient klidný a soustředěný.

Pro jedince s autismem je časté a snadné se v hovoru ztratit, neudržet soustředěnost a zaměřit svou pozornost jinam, například na různé předměty, které se nacházejí kolem něj. Aby se to nestalo, je dobré používat techniku parafrázování, při které se opakuje část odpovědi výroku klienta, a tím je snadnější udržet hovor na živé přítomné úrovni (Valenta, Muller, 2003).

Ve své praxi pro spontánnost a zaujetí klientovy pozornosti často zdůrazňuji mimiku, gestikulaci a oslovení.

Avšak běžná společnost, zejména klientovi vrstevníci, tyto výše zmíněné body v komunikaci nepoužívají, tedy kontakt Vojty s vrstevnickou skupinou je poněkud odlišný a specifický. Přes to, jak je vidět v kazuistice č.3, můj klient má stále větší tendence se mezi vrstevníky zapojovat. Sice s nimi v průběhu zájmového kroužku samostatně nenavazoval plynulou a smysluplnou verbální komunikaci, ale byl s nimi v poněkud jiném kontaktu. Děti tento kontakt akceptovaly a přijímaly mého klienta mezi sebe jako rovnocenného člena.

Jak jsem zmínila v kazuistice, jde hlavně o nápodobu. Ze začátku asistence jsem metodu nápodoby používala v oblasti motivace.

Vojta napodoboval mé konání a tak se zapojoval do různých aktivit. Dlouho jsme pracovali na tom, aby začal vnímat ostatní členy, jejich činnost a vůbec dění a náplň programu. Měl tendenci svou pozornost směřovat převážně ke mně jako k asistentovi. Snažila jsem se minimalizovat jeho původní způsob komunikace, který probíhal přese mě. Povedlo se to až do takové úrovně, že jsem místo role komunikačního prostředníka začala postupně přejímat roli pozorovatele. Můj klient začal být motivován a aktivován svými vrstevníky, které neustále napodoboval, zapojoval se do jejich her nebo s nimi jen trávil danou chvíli, jež má pro Vojtu nevysvětlitelný význam, byl to pro něj také určitý způsob kontaktu a jakéhosi sdílení. Veškerá komunikace probíhá spíše tedy na neverbální úrovni. Verbálně se mezi vrstevníky projevoval v situacích, kdy se potřeboval domluvit, na něco se zeptat nebo když to bylo potřebné v kolektivních hrách. Avšak často jsem ho k tomu musela pobídnout, protože jak jsem se již zmínila, Vojta dává přednost komunikaci s dospělým (v tomto případě tedy s vedoucím v kroužku).

3.4 Motivace

U jedinců s pervazivní vývojovou poruchou se objevují tendence se k některým aktivitám stavět spíše pasivně, mají problém se na danou věc soustředit a často třeba ani vůbec nechápou význam a smysl dané činnosti.

Ověřilo se mi, že velmi silný motivační dopad má úspěch, nabízím Vojtovi tedy jednoduché úkoly, aby je dokázal zvládnout téměř sám, to v něm vzbuzuje pocit větší sebedůvěry a samostatnosti. Dávám tedy přednost pozitivní motivaci před motivací negativní, jež vzniká při očekávání nepříjemnosti, a to pokárání nebo neúspěchu. Co se týče neúspěchu, záleží na jeho míře, není dobré omezit se jen na chválu, protože v běžném životě se klient, stejně tak jako každý člověk, bude setkávat i s kritikou, měl by s ní umět zacházet, umět ji přijmout. Malá míra neúspěchu také motivuje.

Své místo v motivaci u běžných dětí má soutěžení, rivalita v rámci kolektivu třídy. Ale u dítěte s autismem je tento způsob motivace nesrozumitelný a neaktivizuje ho do činnosti tak, jako například odměna. Odměna u dětí s pervazivní vývojovou poruchou je častým motivačním podnětem, protože mají konkrétní představu něčeho, proč to dělají. Odměnou však u těchto dětí není nic symbolického, neohrazeného, jako je třeba dobrý pocit.

Mnohem cennější než vnější motivace (mé působení na něj, pochvaly, odměny) je motivace, jež vychází z vnitřních podnětů klienta, kdy sám projevuje vlastní snahu o získání

určitých schopností, dovedností, znalostí, postojů, názorů, přesvědčení a způsobu chování. To lze docílit tehdy, kdy klient bude plně rozumět tomu, co se po něm chce, k čemu je to dobré, jaký to má pro něj širší význam. Je důležité, aby dokázal zasadit dílčí dovednosti do celkového kontextu. Například: Naučím-li se správně využívat MHD a bezpečně se pohybovat po ulici, budu moci samostatně cestovat, tedy i navštěvovat různé aktivity, v tomhle ohledu budu zcela nezávislí na doprovodu a pomůže mi to lépe se zařadit do běžné společnosti.

Proto při nácviku jakékoli dílčí aktivity je nutné vysvětlit klientovi, proč je to pro něj dobré, dát tomu širší význam.

4 Způsob práce s jedincem s autismem

Ve svém výchovném působení se snažím o to, aby můj klient byl schopen racionálního myšlení, dokázal získávat nové poznatky a zkušenosti, aby docházelo k formování sociálních struktur osobnosti. Společně pracujeme na možnosti se osamostatňovat, na schopnosti komunikovat a navazovat vztahy s lidmi a současně kultivovat různé vlastnosti, povahové rysy a úroveň chování. I když jedinec s autismem potřebuje strukturu, vedení, pravidla, jasný a čitelný přístup, aby porozuměl tomu, co se po něm chce, potřebuje i přítele, mít vedle sebe někoho, kdo mu porozumí. Práce s člověkem s autismem by tedy měla probíhat na partnerské bázi.

4.1 Plánování činnosti

Ve své praxi jsem zjistila, že při práci s klientem s autismem, je nezbytné, mít předem stanovený plán, jež bude obsahovat jasně stanovené cíle, metody a kroky, jak se k těmto cílům bude postupovat, a je třeba klienta neustále o všem informovat. V případě formování nějaké osobnostní vlastnosti při tom pokaždé zdůrazňuji její význam pro společenský život.

Výchovné i jakékoli jiné působení na autistické dítě má svůj řád. Stanoví se hlavní cíl (samostatné cestování v MHD), ten se rozdělí na několik jednoduchých, podřadných cílů, které musí být pro klienta lehce splnitelné, aby nedošlo k demotivaci (Zaměříme-li se na dílčí cíl učení se společenských normám při cestování v MHD, rozdělíme jej ještě na jednoduché konkrétní aktivity: všimnutí si, že nastoupila starší, nemocná či těhotná osoba, dokázat ji pustit sednout na své místo, nechat první cestující vystoupit z dopravního prostředku, potom teprve nastoupit, nepřekážet u dveří, neohrožovat spolucestující např. batohem, na eskalátorech se držet po pravé straně), každý úkon musí být klientovi srozumitelně vysvětlen a neustále opakován (řešení situací prostřednictvím scének, neustále klienta aktivovat v tom, aby sledoval ostatní cestující, ukázat mu i nevhodná řešení, vysvětlit co konkrétně mohou způsobit) a samozřejmě by měla být zmíněna nějaká odměna a to hned při zadání, aby působila motivačně (Pokud splní daný úkol po cestě na určité místo, zpět potom budeme moci jet vlakem).

U jedinců s pervazivní vývojovou poruchou by měl být každý dílčí cíl zadán tak, aby byl splnitelný přibližně do jednoho měsíce (u těžkého autismu jde o několik minut). Pokud je tato doba delší, autistické dítě ztrácí soustředěnost na tento úkol, motivaci a mnohdy se pro něj vytrácí smysl dané činnosti.

Tento postup odhaluje: metody slovní (vysvětlovací, sugestivní), metody názorné (ukázky, nákresy, tabulky), metody praktické (samostatná činnost) a metody hodnotící (odměna, povzbuzení) (Valenta, Muller, 2003).

5 Vlastní výzkumné šetření

5.1 Uvedení případu

Autismus je nevléčitelná porucha, přesto se však dají dělat velké pokroky a změny, které dokáží přiblížit jedince s autismem k běžnému sociálnímu světu a umožnit mu vést hodnotnější život. Je důležité postupovat po malých jednoduchých úkolech až k vytyčenému závěru.

Za cíl bakalářské práce jsem si určila analyzovat tento proces, kdy se klient učí, přejímá různé sociální dovednosti, schopnosti a přibližuje se tak běžnému sociálnímu okolí. Dále jsem chtěla nastínit práci na integraci sledovaného klienta a na konec zachytit současný stav, porovnat ho se situací před začátkem nácviku, poukázat na změny, kterých lze při systematické práci dosáhnout. Při výzkumu jsem se zaměřila na oblast samostatného cestování, konkrétně na hypotézu: „Schopnost samostatně cestovat umožní sledovanému klientovi lépe se integrovat do běžné společnosti.“ Vedlejším mým cílem je zachytit i to, jak u klienta probíhalo osvojování si dovedností potřebných k samostatnému cestování, jaké metody a postupy byly zvoleny a hlavně, jaký dopad na klientův vývoj tato dovednost má, jakých změn bylo dosaženo a co pro klienta znamenají.

Výzkum byl prováděn po dobu 12ti měsíců u chlapce Vojty s diagnózou infantilní autismus. Šetření bylo zaměřeno jen na jednoho klienta, proto veškeré výstupy a výsledky se vztahují pouze na tento případ, nelze je zobecňovat, protože každý jedinec s autismem má svá specifika.

Empirická část bakalářské práce byla zpracována za použití:

- pozorování
- analýza lékařských dokumentů
- případová práce – kazuistika
- metodika kurzu samostatného cestování, Rytmus
- pomoc a pozorování dalšího asistenta
- analýza výsledků činnosti

Pro jedince s autismem je typické, že mají vždy nějakou oblast, téma, která je zajímavá, na kterou se často upíná jejich pozornost a jež se opakuje v jejich hovorech. U mého klienta je

v popředí zájmů cestování v městské hromadné dopravě. Dopravní prostředky jsou jeho silnou stránkou, vyzná se v nich, dokonce někdy i mě poučuje a vyžaduje konverzaci na toto téma. Všimá si detailů, jaká reklama je na jaké tramvaji, jakým čalouněním jsou pokryta sedadla v autobuse, v jakém typu prostředku jedeme, jaké má vlastnosti. A právě tento jeho smysl pro detail je v určitých oblastech velkou výhodou, zejména v pamatování a všímání si čísel dopravních prostředků a řazení zastávek za sebou.

To, že cestování v MHD Vojty zajímá, sama o sobě ho tato činnost baví a uspokojuje, sebou přináší ulehčení v oblasti motivace klienta. Zároveň se na tuto aktivitu dokáže mnohem lépe a déle soustředit. Z těchto důvodů klient poměrně rychle dosahoval pokroků a různých změn.

Zájem Vojty o tuto činnost, také jeho zakázka (viz případová práce), byl jedním z důvodů, proč jsme začali pracovat na osamostatňování v oblasti cestování a pohybování se po Praze. Dalším důvodem byla integrace, možnost být nezávislý a navštěvovat kulturní, společenské akce či různé volnočasové aktivity, o které jeví klient zájem a jehož účast na těchto aktivitách je závislá na asistenčním doprovodu. Tato služba je však určitým způsobem omezena, jak časově, tak možnostmi osobních asistentů se klientovi věnovat. Vzniká tak určité omezení, které způsobuje, že klient není zcela samostatný. Podpora nezávislosti umožňuje, aby měl stejné možnosti jako všichni ostatní, byl tak blíž běžné společnosti a roven ve svých možnostech svému okolí, tedy do větší míry se integroval.

Klient nebyl zvyklý spoléhat sám na sebe, nést tak za svoje jednání odpovědnost. I když se orientuje v dopravních prostředcích a jízdních řádech, vždy spoléhal na doprovod, proto pro něj nebylo důležité se plně soustředit, zodpovědnost za něj přebíral asistent nebo ten, kdo jej zrovna doprovázel. Tedy velkou část tréninku zaujímal právě tato tematika, naučit se spoléhat sám na sebe, vědět o důsledcích a nebezpečích vlastního konání a nežít s vědomím, že je a bude vedle mě někdo (asistent, doprovod), kdo se o mě vždy postará.

5.2 Případová práce – kazuistika

Jméno klienta: Vojta

Věk: 17 let

Dosažené vzdělání: základní škola

Současná situace: praktická škola

Vojta je klientem organizace Máme otevřeno?, v níž dělám osobní asistenci a která pomáhá lidem s mentálním postižením či jiným handicapem. U klienta je diagnostikován infantilní autismus.

První kontakt a následné dohodnutí zakázky:

První setkání bylo spíše seznamovací, probíhalo za doprovodu jiné asistentky, po které jsem klienta přebírala (listopad 2006). Vojta se choval velice přátelsky a vstřícně. Překvapivě přijal změnu docela dobře a rychle. Jevil se jako veselý chlapec, který má rád společnost. Nabídka organizace navštěvovat zájmový kroužek za doprovodu asistenta a možnost se tedy určitým způsobem integrovat byla klientem velice ceněna. Jak jsem hned ze začátku poznala, jeho vztah s asistenty byl vstřícný a přátelský. Hned při prvním setkání se mnou bez problémů navazoval komunikaci.

Nějakou dobu následovalo mapování klienta a jeho situace a práce na našem vztahu, až později došlo k domlouvání nějaké zakázky a k práci na individuálním plánu (viz příloha I., příloha II.), který se každý rok za přítomnosti koordinátorky programu, klienta, jeho zákonného zástupce a osobního asistenta přepracovává.

Jako hlavní potřebu bych identifikovala jakousi nezávislost klienta, do určité míry samostatnost, schopnost samostatně se pohybovat, samostatně jednat, uvědomění si zodpovědnosti za své vlastní chování, zároveň také společenské vyžití, možnost kontaktu s lidmi, pobavení se s nimi. Společné setkávání se členy organizace a zájmové aktivity jsou pro klienta důležité.

Nejprve jsem Vojtovi nabízela doprovod a podporu při integraci mezi kolektiv v zájmovém kroužku chovatelství, později jsme přešli do programu Pontony a klientovou zakázkou se stalo cestování dopravními prostředky po Praze a navštěvování kulturních akcí. Zakázka byla mnou přijata a po domluvě vzešel kontrakt, že klientovi pomohu s možností naučit se samostatně využívat MHD, stát se tak nezávislým na doprovodu a mít tedy možnost kdykoli dojíždět za kulturou, která ho zajímá, či za volnočasovými aktivitami.

Dalším bodem domluvy je naučení se a aplikace společenských norem, pravidel a umět se tedy pohybovat mezi lidmi, rozumět jejich zvyklostem.

Klient se dohodnuté zakázce rád věnuje. Od prvního setkání udělal mnoho pokroků, je čím dál tím více motivovanější, soustředěnější na činnost. Avšak i přes to je dobré práci proložit zábavou, klient neudrží pozornost moc dlouho.

Sociální anamnéza:

Z důvodu autismu je Vojta často svým sociálním okolím a převážně vrstevníky těžce přijímán (zmiňoval se i o problémech ve škole se spolužáky, které časem vymizely), tedy jeho sociální život je do určité míry omezen a stává se tak více závislý na rodině a asistentech. Proto byl zvolen ze začátku program „Jiné odpoledne“, jež funguje pod organizací Máme otevřeno? a pomáhá klientům za přítomnosti a podpory doprovázející osoby navazovat vztahy s vrstevníky. V interakcích s jedinci jeho či mladšího věku je klient neobratný, při snaze o kontakt s nimi reaguje neadekvátním způsobem. Po dvou letech jsme přešli do programu „Pontony“ (také pod stejnou organizací), který podporuje klienty v učení se sociálním dovednostem a za působení osobní asistence jsou vedeni k větší samostatnosti. Na základě toho dochází také k minimalizaci jejich závislosti.

Nejčastější sociální prostředí, ve kterém se klient vyskytuje, je (kromě školy) rodina. Zde se cítí bezpečně, jistě a kde vzájemné vazby jsou silné. Má velice kladný vztah jak k rodičům a dvěma starším sestrám, tak k domovu všeobecně.

Osobní anamnéza, zpracování psychologického vyšetření ze dne 26.10. 2005

U klienta je diagnostikován dětský autismus středně těžkého stupně, splňuje veškerá kritéria klasického infantilního autismu. Objevují se u něj obtíže adaptivního a sociálního fungování, sklon k inflexibilitě myšlení a zájmů, poruchy sociální interakce, komunikace a odpor ke změně. Přes to Vojta přijímá sociální kontakt, je ochotný spolupracovat, avšak v méně strukturovaných situacích jeho pozornost značně kolísá, někdy uniká k vlastním zájmům, stereotypům (atypické pohyby rukou, hra s papírkem).

Intelektová úroveň je u Vojty nerovnoměrná, nachází se na hranici pásma lehké mentální retardace. Své rozumové schopnosti však pro sociální poruchu nemůže funkčně využít. Chybuje hlavně v úkolech, které jsou zaměřeny na abstrakci a vyžadují flexibilitu myšlení. Klient navštěvoval speciální školu, dnes pokračuje na stejném místě ve škole praktické. Co se týče prospěchu, výsledky velice kolísají, nedokáže plně využít vlastní kognitivní kapacitu. Kvůli infantilnímu autismu je pod psychologickým dohledem od 1.2. 2002.

Po zdravotní stránce je na tom klient docela dobře, jen je třeba u něj hlídat stravování, má tendenci se přejídat a přibírat na váze a byl u něj zjištěn vyšší obsah cukru v krvi.

Klient hodnotí sám sebe na základě reakcí ostatních na něj. To, co si o něm myslí ostatní, je pro něj směrodatné. Nejen hodnotit sebe, ale i jiné věci je pro něj těžké, hlavně rozlišuje velice omezenou škálu, co se týče hodnocení, buď je něco dobré, nebo špatné, nic mezi tím.

Vojta si je do určité míry vědom svého handicapu a často si všímá postižení i u druhých. Hodně se upíná na asistenty nebo rodiče, řekla bych, že moc nevěří sám sobě a ani není zvyklý, sám na sebe spoléhat.

Hodnocení informací:

Pracovala jsem s Vojtou na zlepšení soustředěnosti, motivace, na integraci mezi členy zájmového kroužku chovatelství, dále na rozvoji dovedností souvisejících se samostatným cestováním, na schopnosti orientovat se ve společenských normách a na dodržování těchto norem v praxi.

Práci bych hodnotila jako velice úspěšnou, klient dosáhl mnoha vytyčených cílů a zvládá je jak na teoretické úrovni, tak na úrovni praktické. Co se týče samostatnosti v cestování, je klient připraven provádět tuto činnost bez přítomnosti asistenta, avšak za podmínky občasné kontroly a podpory.

Rozhovor:

Komunikační dovednosti Vojty jsou na dobré úrovni, proto rozhovor volím jako hlavní prostředek vzájemné interakce. Způsob rozhovoru vychází především ze situace a z aktuálních potřeb klienta. Ve chvíli, kdy pracujeme na tréninku nových dovedností, učíme se novým věcem či procvičujeme činnosti již zažitě, charakter rozhovoru je spíše řízený, strukturovaný, zaměřený na daný cíl. Jde tedy o jakýsi pracovní typ hovoru, který je předem připravený a slouží k předávání informací a teoretických znalostí klientovi či naopak k získávání informací o tom, zda se klient v daném tématu orientuje.

Odlisný způsob rozhovoru volím v situacích, kdy Vojta potřebuje prodiskutovat své osobní záležitosti, obavy, úzkosti, nebo jen mi sdělit pro něj důležitou zprávu. V tu chvíli využívám v rozhovoru prvky empatie. Hovor se nese na důvěrné úrovni. Vychází přímo ze situace. Snažím se klienta uklidnit, vyslechnout, podpořit ho.

Často spolu komunikujeme jen tak volně, neřízeně na téma, které Vojta přinese, nebo jen tak vyvstane.

Pracovní plán

K jedincům s autismem je nutné přistupovat jasně, stručně, srozumitelně (není dobré chtít po nich několik věcí najednou) a také přátelsky a mile. Takový přístup volím i u svého klienta. Je důležité mít vypracovaný plán, kterého se při práci držet. Ten je rozdělen do několika dílčích bodů.

Pokud pracuji s klientem na rozvoji schopnosti bezpečně přecházet silnici či používat MHD, nejprve se snažím, aby danou činnost zvládl na teoretické úrovni, je důležité, aby věděl, jak úkon má být správně vykonán, i to, jaká jsou rizika při nedodržení postupu, a jim rozuměl. Poté se přesouváme do terénu, kde ukazuji klientovi situaci, ve které bude trénování probíhat, upozorňuji ho na možná rizika, usnadňuji mu propojení teorie do praxe. Pokud je aktivita složitější, vyzkouším si ji s klientem přehrát v bezpečném prostředí. Poté Vojta plní úkol v terénu za mé asistence. Vždy následuje odměna a pochvala, jež působí motivačně.

I když klient danou činnost zvládne, je nezbytné ji pořád opakovat, aby se dovednost dostatečně upevnila. Samozřejmě je důležité v průběhu trénování (i hned na začátku) neustále Vojtovi připomínat, jaký má daná dovednost pro něj význam, k čemu mu je dobrá.

Momentálně s klientem pracujeme na rozvoji schopnosti samostatně cestovat. Pohyb na ulici i v dopravních prostředcích, přecházení silnice, orientaci v informačních tabulích. Tyto body výcviku již bezpečně zvládne, bylo nutné ještě procvičit krizové situace, které by mohly nastat: ztratím se, někdo bude po mě něco chtít či mě obtěžovat, budu muset požádat o pomoc nebo o radu kolemjdoucí. Teoreticky i prakticky (za mé asistence) tyto situace řeší dobře, pokud tedy zvládne nahrané ztracení (bude vyslán do neznámých míst, za kontroly jiného asistenta, kterého však Vojta nezná, bude v domnění, že je sám), bude mít dispozici k tomu, pohybovat se po Praze již bez doprovodu asistenta. Nejprve na známých trasách, později i jiných.

Po zvládnutí samostatného cestování naše spolupráce bude spočívat v uplatnění této dovednosti v klientově běžném životě. Vojta si zvolí zájmovou aktivitu, na kterou by rád dojížděl (zatím jeho zájem směřuje k tanečnímu a pohybovému kroužku), ze začátku ho budu na tuto aktivitu doprovázet, než si zvykne, seznámí se s ostatními lidmi, a až se v novém prostředí bude cítit bezpečně a celková situace to dovolí, moje účast bude ustupovat jak v doprovodu při cestě, tak v pobytu na aktivitě. Celkovým cílem je, že klient bude samostatně navštěvovat zájmovou aktivitu, kterou si sám zvolí.

Spolupráce s organizací

Ve vztahu s organizací je pro mě nejdůležitější postava koordinátora, kterého má každý program. Stará se o klienty a především o osobní asistenty, kteří pod něj spadají, a to tak, že zařizuje supervize, vzdělávací semináře, pomáhá při obtížných či nezvyklých situacích, poskytuje potřebné informace a organizuje společné setkávání klientů i asistentů. Jeho zájmem je udržet nás v kontaktu a budovat dobrý pracovní tým.

Aby koordinátor věděl o naší práci, orientoval se v ní, odevzdávám každý měsíc pracovní výkazy, kde zaznamenávám vše, co se odehrálo. Tato dokumentace je pravidelně zakládána. Přímo s klientem se koordinátor do styku dostane minimálně, setkává se s ním jen při vypracovávání individuálního plánu a při různých akcích.

Po dobu mého působení v organizaci jsem pracovala již se dvěma koordinátory a jejich práci vnímám velice pozitivně, jejich podpora mi pomáhala zejména na začátcích, kdy jsem neměla mnoho zkušeností.

Vývoj vztahu s klientem

Náš vztah s Vojtou byl od začátku laděn přátelsky, nechtěla jsem působit jako autorita, ale spíše jako partner. Nejprve mi klient vykal, asi po roce jsem mu navrhla tykání, reagoval na to velice pozitivně, ale dělalo mu problémy si zvyknout. Myslím, že nás to určitým způsobem přiblížilo. Dnes bych náš vztah hodnotila opravdu jako partnerský, hodně otevřený, klient se v něm cítí bezpečně, má v něm důvěru. Nebojí se jít i do velice osobních a intimních témat. Z počátku se u mě objevily obavy, zda toto přiblížení nebude na škodu, ale ukázal se pravý opak, oba se v takto vybudovaném vztahu cítíme dobře.

Klient, v souvislosti s hodnocením jiných asistentů náš vztah jednou komentoval:

„S asistentem X je sranda a s tebou si můžu povídat o čemkoli, můžu ti všechno říct, ale s asistentem Y to nejde.“

V tomto vztahu jsem se naučila nechávat klientovi prostor, netlačit na něj v souvislosti s plněním nějakých cílů, někdy to prostě nejde. Někdy s ním stačí jen tak být, strávit příjemně odpoledne a nemít zbytečná očekávání, myslím, že právě tyto chvíle byly stěžejní pro budování našeho vztahu. Byly dny, kdy se klient špatně soustředil, byl unavený, je zbytečné v takovém rozpoložení tlačit ho do nějaké práce, stejně tomu nevěnoval dostatek pozornosti a vyvolávalo to nepříjemné pocity. Stěžejní pro mou práci bylo to, že jsem se naučila klienta

více vnímat, vnímat jeho potřeby a nepodsouvat mu potřeby své. Protože to, co si myslím já, že je pro něj důležité, může být pro klienta úplně jinak.

5.3 Samostatné cestování jako možnost lépe se integrovat do běžné společnosti

Nácvik různých dovedností umožňujících samostatné cestování jedincům s autismem či jiným postižením má svá specifika, které je nutno dodržovat. Je to práce dlouhodobá, je třeba věnovat dostatek času na neustálé procvičování a volit systematický přístup. Důkladná příprava a plánování je na místě.

Nácvik různých úkolů se dělí do tří fází:

- teoretická část: Jde o předávání informací, vysvětlování, patří sem i zdůraznění rizik a možných nebezpečí při nedodržení správného postupování. Je dobré a efektivní používat nákresy, scénky, různé vizuální pomůcky.

- praktická část: Následuje po vysvětlení problému. Jejím cílem je upevnění a zažití správného a bezpečného postupu. Probíhá v terénu.

- výstupy: Klient by měl být čím dál tím více aktivnější při cestě s doprovodem, měl by některé úkony zvládat již sám. Asistent může být přítomen, ale už tolik nezasahuje, spíše situaci jen pozoruje a kontroluje. Cestu by měl řídit spíše klient a měl by být spraven o tom, že během cestování mohou nastat výjimečné (nebezpečné) situace a je tedy seznámen se základními způsoby jejich řešení (s důrazem na individuální možnosti).

Samostatnost při cestování může být u některých jedinců problém, a to například z důvodu špatné zkušenosti v minulosti, která může působit jak na dítě, tak i na rodiče. Tedy se může stát a stává se, že někteří lidé s různým postižením od dětství cestují s doprovodem a jsou na něm zcela závislí. Zodpovědnost za bezpečné cestování tedy plně přebírá doprovázející osoba. Klient je v tom většinou spokojený a necítí potřebu něco měnit, něčemu se učit. Klienta je potřeba neustále motivovat, aby měl zájem a potřebu vyvíjet vlastní aktivitu, aby si uvědomoval význam toho, co dělá, a dát mu možnost užívat osvojené dovednosti v praxi (Kalfus, Vojířová, 2007).

K dosažení cílů se užívají tyto prostředky:

- aktivizace: Neustále podporuji klienta v tom, aby se více podílel na cestování. I když cestuje s asistentem, může nést za kus trasy zodpovědnost. Snažím se mu umožňovat, aby si zakusil úspěch při splnění dílčích úkolů, zvýší se tím jeho sebevědomí, sebejistota a vyzkouší si, jaký to je pocit, když něco zvládne úplně sám, bez pomoci. Aktivizace klienta motivuje ke změně.

- učení: Klient získává nejen nové teoretické poznatky, ale učí se i praktickým dovednostem, které jsou důležité a nezbytné pro samostatné cestování. Teorie by se měla propojit s praxí, proto se vše nacvičuje na konkrétních trasách.

- diagnostika: V průběhu celého procesu nácviku samostatného cestování detailně sleduji vývoj klienta, zkoumám a hlavně prověřuji jeho schopnosti a dovednosti. Pozoruji, co se naučil a jak to aplikuje v praxi. Nejen z bezpečnostních důvodů musím mít přehled o tom, co klient sám zvládne, na základě toho navazuji na další dovednosti a vím, co je třeba ještě procvičovat a co už bezpečně umí sám (Kalfus, Vojířová, 2007).

U lidí s autismem jsou určité individuální vlastnosti, které mohou znepríjemňovat, či dokonce narušovat nácvik. Nejčastěji jde o poruchu pozornosti, vnímání, ale protože je cestování v MHD pro mého klienta koníčkem, soustředí se na tuto činnost mnohem lépe. Dalším narušitelem může být komunikace, ta u Vojty je na docela dobré úrovni, tedy nácvik mohl probíhat bez větších problémů.

5.4 Analýza případu

S nácvikem různých aktivit souvisejících s cestováním v dopravních prostředcích jsme s klientem začali v lednu 2008. Vše nejprve probíhalo jen na jedné, klientovi důvěrně známé, trase do kroužku chovatelství a potom zpět. Vojta tuto cestu jezdil již dlouhou dobu, znal ji nazpaměť, proto jsem postupně upozorňovala na různé činnosti, které se klient učil zvládat sám (přecházení cesty, hlídání si správného čísla tramvaje, zjišťování kdy nám to jede, hlídání si zastávek, pravidla společenského chování). Osamostatňování se stupňovalo až do té míry, že jsme začali jezdit každý v jiném vagónu. Tím se klient učil cestu více vnímat, dávat pozor na zastávky, sám správně vystoupit a nespoléhat na doprovod.

To, aby Vojta samostatně cestoval však nebylo hlavní náplní našeho programu, největší pozornost se soustředila na zájmový kroužek a možnost klienta integrovat, dát mu možnost pobývat s kolektivem běžných dětí blízkých jeho věku.

V říjnu 2008 jsme s klientem z Jiného odpoledne přešli do programu Pontony, kde se cestování s rozvojem samostatnosti staly hlavními body našeho snažení a soustředění.

Jak jsem se již několikrát zmínila, při práci s autistickým jedincem je důležité si vše plánovat, mít v postupu systém, to samozřejmě platí i pro nácvik cestování. Na začátku jsem zjišťovala klientovi schopnosti, předpoklady a vlastnosti, které by nácvik mohli ovlivňovat (schopnost udržet pozornost, soustředit se, vnímat své okolí, zda se orientuje v prostoru a čase, komunikace). Dále jsem pozorovala a vyhodnocovala výchozí situaci, stávající úroveň znalostí a schopností v oblasti cestování. Celkový výcvik jsem si rozdělila do několika oblastí, dovedností, kterým jsem se v průběhu postupně věnovala. Jednou z oblastí jsou návyky slušného chování a dodržování společenských norem při pohybu na ulici, v dopravních prostředcích a bezpečný pohyb po ulici. Dále jsem se zaměřovala na bezpečné přecházení silnice a používání městské hromadné dopravy v Praze. Nejvíce pozornosti jsem směřovala na zvládnutí neobvyklých, nebezpečných, krizových situací (např. co dělat, když se ztratím, obtěžování cizí osobou, výluka).

5.4.1 Výchozí situace klienta

Snažila jsem se shrnout schopnosti, znalosti a dovednosti klienta, kterými disponoval před začátkem nácviku a na které jsem postupně, systematicky navazovala.

Stav klienta v roce 2006:

Pohyb po chodníku: Klient rozumí rozdělení ulice na chodník a silnici, toto rozdělení vždy dodržuje, dokáže vysvětlit proč, zná důsledky. Nedokáže se moc soustředit na okolí, nevnímá, co se kolem děje. Většina jeho pozornosti směřuje na stavební kostky, se kterými si hraje, jeho reakce jsou tedy pomalejší. Často se mu kolemjdoucí musejí vyhýbat. Je schopen zastavit se v davu a zavázat si tkaničky, není si vědom důsledků při nedodržování pravidel pro pohyb na chodníku. Klient ví, že se má pohybovat po pravé straně, když se na to soustředí, dodržuje to i v praxi. Má problémy udržet si určitou vzdálenost mezi druhými lidmi (na zastávce, v dopravním prostředku).

Znalost potřebných informací: Klient ví, kde bydlí, zná adresu i okolí svého bydliště, dokonale zná trasu domů. Dobře se vyzná v dopravních prostředcích jak v blízkosti domova, tak v centru města. Orientuje se dobře v metru C (zná zastávky) a v číslech tramvají jezdících po hlavních trasách. Po cestě do kroužku se pohybuje velice jistě, sám si hlídá, kdy vystoupí a do čeho nastoupí, postupně si vše mechanicky zapamatoval. Asistent zde figuruje jen jako kontrola. Avšak takto nabyté dovednosti nedokáže plně zobecnit, uplatnit je i jinde. Na méně známé trase pak potřebuje pomoc, tam zcela spoléhá na doprovod.

Přecházení přes silnici: Umí bezpečně přecházet na místech, kde je semafor, nikdy nevstupuje do vozovky na červenou. Při přecházení cest po trase na zájmový kroužek je naučen se vždy rozhlížet, neumí to však sám od sebe aplikovat v jiném prostředí, musí na to být vždy upozorněn. Klient není zvyklý si sám na tyto pravidla při přecházení myslet, často je zabrán do rozhovoru nebo jiné činnosti a zcela spoléhá na asistenta. Teoreticky však ale ví, jak má při přecházení správně postupovat. V obtížnějších situacích, jako jsou křižovatky, rušná vozovka, místo, kde není vyznačen přechod pro chodce, neumí s jistotou určit část vozovky, kde je přecházení nejbezpečnější a nejvýhodnější. Nerozumí zcela pravidlu „vidět a být viděn“, chybí mu při přecházení opatrnost, soustředěnost a obratnost.

Cestování v městské hromadné dopravě: Na známých trasách zvládá přestupování, pozná správný směr jízdy, umí se orientovat v jízdním řádě. Na neznámých trasách si není tolik jistý, spoléhá na asistenta, je spíše pasivní, vyčkává, až asistent řekne, jak se pojede. Jízdní doklad klienta má u sebe osoba doprovázející.

Komunikace, schopnost požádat o radu: Klient doposud neměl potřebu ptát se na cokoli kolemjdoucích z důvodu neustálé přítomnosti asistenta. Komunikační dovednosti a schopnost jednat s lidmi je u něj na dobré úrovni.

Slušné chování, dodržování společenských norem: Často se u klienta vyskytuje nevhodné chování v dopravních prostředcích. Nedodrhuje dostatečné vzdálenosti od ostatních lidí, ohrožuje spolucestující batohem, často překáží při výstupu, nevnímá ostatní cestující, tedy většinou nepustí starší, nemocnou či těhotnou osobu si sednout bez upozornění asistenta. Úzkostně, zbrkle někdy nastupuje do dopravního prostředku, bojí se, že by to nestihl, nepočká, až všichni vystoupí, pro ostatní to může být nepříjemné.

Řešení výjimečných situací: V této oblasti se vyskytují obavy, úzkosti ze strany rodičů klienta z toho, že by se mohl ztratit, nebo by nedokázal vyřešit situaci, kdy by ho někdo obtěžoval, někde lákal, klient by v těchto situacích mohl začít zmatkovat, nebyl by v bezpečí. To jsou hlavní důvody toho, proč klient je zcela závislý na přítomnosti doprovázející osoby. Vojta tedy doposud neměl potřebu ani možnost učit se řešit různé krizové situace.

Osobní věci: Peníze na telefon nebo na WC Vojta u sebe nemívá, ani jízdní doklad, klíče od bytu či seznam důležitých čísel. Zase z důvodu doprovodu není potřeba, aby je míval. Cennosti u sebe nenosí, mohl by je ztratit, neumí si na své věci dávat stoprocentní pozor.

Orientace v prostoru a čase: Klient umí poznávat hodiny, často čas sleduje. Podle jízdního řádu dokáže určit, kdy daný dopravní prostředek pojede a jak dlouho bude trvat, než se dostane na určitou zastávku. S orientací v prostoru nemá problém.

I když v některých oblastech bylo nutno hodně zapracovat, klient disponoval dobrými předpoklady a osobnostními možnostmi k nácviku samostatného cestování a pohybu po Praze bez doprovodu osobního asistenta.

5.4.2 Nácvik bezpečného pohybu na ulici

Klient se často rád nechává vést (I když pozorně sleduje cestu, tam, kde to nezná, je zcela závislý na asistentovi), proto v situacích při nácviku chodím mírně za ním, aby měl pocit, že jde první a vede. Nutí ho to více vnímat cestu, hlavně být více obezřetný a opatrný, zejména při přecházení silnice.

Při pohybu po chodníku spolu popisujeme, co se kolem děje. Nejprve jsem ho na různé věci upozorňovala já, postupně se začal učit dávat si pozor na ně sám a sám je popisovat, vždy se doptávám na možné nebezpečí či nepříjemné situace, které by mohly nastat. Z bezpečnostních důvodů je důležité, aby si klient neustále hlídal rozdělení ulice na chodník a silnici a věděl, co může způsobit nedodržení tohoto rozdělení.

Vojta znal pravidla pro pohyb na ulici (chodí se vpravo, je třeba vyhýbat se lidem, přechází se po přechodu pro chodce, chodit blízko silnice je nebezpečné, apod.), ale některá z nich často nedodržoval. Bylo třeba ho na to upozorňovat. Pomáhala mu metoda názorné ukázky, kdy jsem já předváděla jeho chybné jednání a mohl vidět, jaký to má dopad.

Kazuistika č. 4:

Klientovi se často rozvazují tkaničky u bot, mnohokrát se stalo, že se náhle sehnul uprostřed chodníku, aby si je zavázal. Pro chodce, kteří šli za ním, tak vznikla nepříjemná situace, bylo pro ně obtížné se Vojtovi vyhnout. Častokrát jsem klienta na to upozorňovala, ale plně si vše uvědomil až tehdy, kdy jsem mu předváděla, co jeho konání může způsobit, šel po chodníku za mnou, nečekaně jsem se před ním sehnula a on přese mne málem přepadl.

Názorné ukázky klientovi pomáhají mnohem lépe než teorie, napomínání, dlouhé vysvětlování, jsou výstižné, lépe jim rozumí, ale hlavně si danou situaci sám zažije, vyzkouší, tedy lépe si ji zapamatuje.

Podle mého názoru nejdůležitějším bodem nácviku při pohybu na ulici z hlediska bezpečnosti je přecházení přes silnici, proto jsme této aktivitě věnovali nejvíce času. Nejprve jsem popisovala situaci, v níž se dovednost nacvičovala, zdůrazňovala jsem možná rizika. Dlouho jsme přecházení trénovali společně, až několik měsíců, bylo třeba získat s touto

situací zážitků a plně si ji osvojit. Působila jsem zde jako model žádoucího jednání. Procvičovali jsme nejprve jednoduché, dílčí činnosti (například: zastavit se před silnicí v bezpečné vzdálenosti a s dobrým výhledem), postupně jsme se dostávali ke komplexnějším (křižovatka). Až po několika měsících klient začal přecházet úplně sám, nejprve na jednoduchých místech, pro klienta známých, potom na místech složitějších. Při nácviku této dovednosti se největším problémem ukázala Vojtova nesoustředěnost, na níž jsme museli pracovat. Byl příliš zabrán do rozhovoru nebo si všímal jiných věcí kolem a nevěnoval plně soustředěnost na přecházení silnice a kontrolování vozovky. Když však začal přecházet bez mé asistence, tyto problémy vymizely.

5.4.3 Nácvik cestování v městské hromadné dopravě

Klient se uměl orientovat v metru, vyhledávat v jízdnicích řádech, přestupovat, bylo třeba v této oblasti ho jen podporovat v samostatnosti, aby nespoléhal na doprovod, a učit ho určitým postupům, které by sloužily jako prevence ztracení či omylu (například: vždy se podívat na číslo tramvaje, autobusu, jestli je správné, potom až nastoupit nebo vždy se raději podívat na informační tabuli v metru, zkontrolovat směr, kterým chce jet či výstup z metra ven, aby nemusel bloudit). Tyto dovednosti si osvojil velice rychle a vždy je pak dodržoval.

To, že dopravní prostředek má sled stanic v tomto směru a v druhém opačně, může být obzvlášť pro autistického jedince příliš abstraktní, proto jsem klienta učila si směr kontrolovat na jízdnicím řádu, najde zastávku, kde se nachází, poté kam se potřebuje dostat, jestli je zaznačená pod ní, stojí na správné straně, pokud nad ní, musí bezpečně přejít na druhý směr, při tom myslet na pravidla správného přecházení. V metru klient rozpoznává směr jízdy podle šipky na informační ceduli.

Potom, co Vojta zvládl veškeré úkony na známých trasách, směřovala jsem pozornost na nácvik cesty na neznámá, vzdálená místa, který probíhal po dobu dvou měsíců. Klient se učil naplánovat a zvládnout cestu do částí Prahy, kde ještě nebyl, mimo pravidelné trasy. Postupovali jsme následovně, klient dostal adresu a stručné informace k tomu, kam se má dopravit. K tomuto zadání se učil zvládat tyto potřebné úkony:

1. Plánovat trasu: Využívat mapy a plány městské hromadné dopravy, podle kterých si vyhledá optimální trasu a zvolí vhodné dopravní prostředky. Je nezbytná znalost jízdnicích řádů. Klient má u sebe papír a tužku, aby měl možnost, zapsat si důležité body. Měl by zvládnout odhadovat přibližně čas, který je potřebný na cestu.

2. Využívat plánek trasy: Občas klient dostal místo instrukcí jednoduchou mapku, učil se podle ní postupovat, spojovat plánek s realitou.
3. Orientace se v cizím místě: Klient si procvičoval dovednost užívat navigační tabule a orientovat se podle nich.
4. Orientovat se v ulicích: Je důležité, aby klient znal, kde najít název ulice, může mu to pomoci v situacích, kdyby zabloudil. Pokud klient neví, jak pokračovat, je dobré ho podporovat, aby se nebál zeptat kolemjdoucích, požádat si o pomoc, o radu.
5. Poradit si na přestupech (Kalfus, Vojířová, 2007)

Jako ilustraci bych chtěla uvést modelovou situaci, jak celý proces probíhá konkrétně v naší praxi. Před setkáním vyberu cíl cesty, vždy něco zajímavého, slouží to jako motivace pro klienta (zámek, park, výstava), projdu s Vojtou trasu na mapě (nejprve s ním, postupně jsem byla pasivnější, pak hledal trasu na mapě sám, já jen přihlížela, komentuji to, chválím), podle toho zvolí způsob dopravy v MHD, zapisuje důležité body, někdy dostane instrukce na papíře, podle kterých se potom řídí, ty jsem volila čím dál tím stručnější, aby byl donucen ptát se kolemjdoucích osob na radu. V procesu celé cesty je klient ve vedoucí roli, má postava je spíše v pozadí. V průběhu se Vojty doptávám „Kudy dál“, „Kam teď půjdeš“, „Co uděláš“, „Když nevíš, jaké máš možnosti“. Po dopravení se do cíle následuje odměna (například cesta vlakem pár stanic), na konci vše s klientem zreaktituluji, hodnotím, dávám mu prostor se taky k tomu vyjádřit, pochválit se. Snažím se, aby si Vojta uvědomil, že dorazil do cíle bez mé pomoci, úplně samostatně.

Při cestování na neznámá místa jsem klienta nabádala ještě k větší opatrnosti, obezřetnosti a soustředěnosti.

V průběhu jízdy je důležité, aby klient věděl:

- že se má držet madla, aby neupadl
- hlídat si osobní věci před krádeží, kontrolovat si batoh, mít ho na klíně nebo v ruce
- netlačit se na spolucestující, nesnažit se vecpat za každou cenu do dopravního prostředku, ale raději si počkat na další
- neobtěžovat hlasitým, nevhodným hovorem
- nemluvit za jízdy na řidiče
- nepřekážet řidiči ve výhledu, dodržovat pravidlo stání za žlutou čarou
- nepřekážet u dveří, když nevystupuji

5.4.4 Neobvyklé situace

Neobvyklými situacemi v oblasti cestování může být: výluka, ztráta osobních věcí, obtěžování cizím člověkem, to, že klient zabloudí, nastoupí do nesprávného spoje, přejede zastávku, tedy každá situace, která by byla pro klienta nepříjemná, mohla by ho zmást tak, že by nevěděl co dělat, neuměl by si s ní poradit a na základě které by mohl získat špatnou zkušenost se samostatným cestováním.

Učím klienta pravidlu, že pokud se stane něco neobvyklého, vždy by to měl potom oznámit rodičům. Snažila jsem se s Vojtou nejvíce nacvičovat nejuniverzálnější řešení, jako je zeptání se, možnost zavolat, nebát se říci si o pomoc.

Nejprve je nutné situace dobře prodiskutovat, připravit klienta na to, že se mohou přihodit, ale že se dají vyřešit a jak. Potom jsme vše nacvičovali ve scénkách nebo ukazovali na příkladech.

Pro mého klienta je pro situaci, kdy si neví rady, nejschůdnější způsob řešení oslovit kolemjdoucí, říci si o pomoc, zeptat se na cestu. Pro tento úkon by měl vybírat osobu, která působí vstřícně, důvěryhodně, které se nebojí. Pro jedince s autismem je těžké rozeznat, kdo je pro zastavení na ulici nevhodný, protože spěchá, nebo může být pro něj nebezpečný. Z těchto důvodů jsem Vojtu učila oslovovat spíše ženy, starší osoby nebo zaměstnance dopravního podniku či policisty. Při tázání kolemjdoucích osob klient vždy přistupuje k danému jedinci zepředu, dodržuje dostatečnou vzdálenost, nezapomene pozdravit a srozumitelně řekne, co potřebuje. Musí si dopředu připravit, na co se bude ptát, aby se nezačal zasekávat, ztrácet a byl tedy pro tázaného srozumitelný. Základním pravidlem, jež klientovi opakuji, je slušnost. Tím však proces nekončí, důležitá je rada, kterou klient dostává, a schopnost ji vnímat, umět naslouchat tomu, co mi druhý říká. Když osoba radí, klient ji musí sledovat, pozorovat, kam ukazuje, zapamatovat si co říká, pokud je rada složitá, poprosit o zopakování.

I v této oblasti jsme dodržovali určitou posloupnost ve složitosti. Nejprve jsem při tázání cizí osoby stála v těsné blízkosti u klienta, jako jakási podpora. Později jsem se vzdalovala, aby se klient na mě nemohl obracet a hlavně byl donucen plně vnímat radu, protože už vedle něj nebyl nikdo jiný, kdo by to udělal za něj.

Nebezpečím pro zastavování a oslovování kolemjdoucích může být osoba, jež by mohla klienta zneužít, okrást. Proto další částí nácviku bylo, jak jednat, když mě někdo obtěžuje, kontakt s nebezpečnou osobou. To byla i zakázka ze strany rodičů klienta, kteří měli

obavy, že by se Vojta nechal někam zlákat, nebo by mu někdo mohl ublížit, zneužít jeho handicap. Seznámila jsem klienta s různými výroky cizích lidí, se kterými by se mohl setkat a na které si musí dávat pozor (Například: svezu tě, zajdeme ke mně domů, pojď se mnou něco ti ukázu, neměl by jsi nějaké peníze, máš peněženku, můžu se podívat, ukážeš mi batoh, kup si, koupím ti, vezmi si, prodám ti, můžu si to na chvíli půjčit, jak se jmenuješ, kde bydlíš, atp.)

Vymýšlela jsem různé situace, které jsem s Vojtou zkoušela na scénkách. Tomuto výcviku jsme věnovali několik našich setkání. Cílem bylo, aby si klient zažil důrazně říci ne, odmítnout. Prodiskutovali jsme taky možná řešení při slovním či fyzickém napadení, kdy je možné odejít rychle pryč, klidně i utíkat, volat o pomoc, dostat se vždy mezi lidi. Klient se sám svěřil, že největší jeho obavou, strachem ze samostatného pohybu, je agresivní chování. Proto jsem se s ním tuto oblast snažila dobře prodiskutovat.

Mimořádná, neobvyklá situace, která by Vojtu mohla znepokojit se může stát i při cestování v městské hromadné dopravě. Nacvičovali jsme tedy situace, kdy Vojta přešel výstupní stanici a pak měl za úkol se vrátit stejnou tramvají či autobusem zpět. Je důležité, aby se klient uměl vrátit po svých stopách. K tomu je zapotřebí soustředěnost na cestu. Nastane-li výluka, klient často umí zvolit náhradní spoj, pokud ne, dokáže se zeptat spolucestujících či zaměstnance dopravního podniku, řidiče.

Kvůli situacím, jako je nevolnost, nehoda, zranění Vojta nosí u sebe kontaktní číslo na blízké a záchranku, ví, že může požádat o pomoc osoby okolo.

Dalším významným bodem nácviku je zvládnání situace, když klient zabloudí, ztratí se, nebude vědět kam dál postupovat. Vojta zná svou adresu a vůbec adresy, kam často jezdí. Pokud se klient ztratí, může se vrátit na místo, které bezpečně zná a odtud pokračovat dál. Další možností je zeptat se kolemjdoucích na místo, kam se potřebuje dostat. Pokud je poblíž mapa, zvládne si na ní najít, kde se nachází a někdy také podle ní určit další postup cesty. Může mu také pomoci i nápis na informačních, směrových cedulí.

Jestliže je opravdu v úzkých, má u sebe potřebné peníze na telefon. Může se tedy spojit s blízkou osobou. K tomu je zapotřebí znát adresu, kde se nachází, popsat místo podle směrodatných bodů, to vše jsme s klientem nacvičovali v terénu. Většinou Vojtovi stačilo využít jen jednu možnost.

V praxi to vypadá tak, že jsem zavedla klienta na neznámé místo a nechala ho situaci vyřešit, nejprve s podporou, potom samostatně, nacházela jsem se v odstupu, nezasahovala jsem do děje, klient se se situací musí vypořádat sám. Jedině tak si alespoň trochu vyzkouší to, jaké to je, být ztracený.

5. 4. 5 Pravidla společenského chování

Klient se často ke spolucestujícím choval bezohledně, zavazet při výstupu, ohrožoval okolí batohem, nahlas mluvil o intimních tématech, nepouštěl starší osoby sednout, proto se dodržování společenských norem a slušného chování stalo předmětem naší práce a individuálního plánu klienta (viz. příloha).

5. 5 Ukončení výcviku samostatného cestování

Klient se naučil mnoha dovednostem, zadané úkoly zvládal, ale řešila jsem otázku, zda-li by vše dokázal sám, jak se bude chovat bez mé přítomnosti. Ta situace bude pro něj úplně nová a měla jsem obavy, jestli změní jeho počínání tak, že by zapomněl na doposud nacvičované postupy, že by mohl jednat zmateně, úzkostně a nebezpečně jak vůči sobě, tak i vůči svému okolí. Bylo zapotřebí důkazu toho, že je klient připraven samostatně cestovat a aplikovat naučené dovednosti bez kontroly a spoléhání se na asistenta.

Řešením byl následující závěrečný postup. Klient dostal instrukce k cestě na místo, které nezná, kde bude muset bloudit. Byl připravován na to, že poprvé pojede úplně sám. Avšak pro kontrolu Vojtova počínání a zajištění bezpečnosti situace, s ním byl vyslán pomocný asistent, jehož úkolem bylo ověření klientových schopností a předpokladů k možnosti dále již cestovat samostatně. Klient byl ovšem v domnění, že bude cestovat zcela samostatně, bez možnosti se na někoho spoléhat.

Tomuto závěrečnému bodu výcviku předcházelo přípravné cvičení, které mělo podobné zadání, ovšem jela jsem s klientem a sledovala ho s odstupem několika metrů, při cestě v dopravním prostředku jsem jela vždy ve vedlejším vagónu. Při celém procesu jsem zapisovala klientovo jednání a své postřehy.

5.5.1 Přípravné cvičení pro cestování bez asistenta

Cvičení proběhlo z toho důvodu, abych se ujistila, zda je klient připraven na samostatnou cestu, popřípadě abych zjistila, na čem je zapotřebí ještě pracovat. Také z toho důvodu, aby hlavně klient zjistil, zda-li je připraven, byl si jistější a cítil se bezpečněji, ověřil si, že to zvládne a že se mu nic nestane. Nechtěla jsem ho najednou vystavit samostatnosti, mým záměrem bylo, aby to proběhlo postupně.

Klient obdržel stručné instrukce (viz příloha III.) a mapku (viz příloha IV.), které se měl držet. Byl připraven na to, že od něj budu vzdálená několik metrů, tedy na mě nebude moci spoléhat, mluvit se mnou, nebude po celou cestu se mnou v kontaktu až do cíle (Václavské náměstí). Připomněla jsem klientovi ještě body, na které si má dávat pozor a rozešli jsme se ve stanici metra. Průběh cesty jsem dokumentovala a předkládám svůj zápis.

.....klient se v prostředí metra dobře orientuje, přestupování mu nedělá problémy, přesto že vše koná sebestiště, často se na mě dívá a usmívá se, jakoby to bral jako zábavnou hru. Ze začátku mě intenzivně kontroloval jestli jsem pořád za ním, jestli jsem ho v tom nenechala samotného. Trasu i směrodatné tabule v metru pečlivě sleduje. Informačními cedulemi se řídí i při východu z metra. Chová se velice soustředěně a zodpovědně vůči zadání. Zastávku autobusu, kterou měl najít, jsem schválně zvolila vzdálenější od stanice metra, aby ji neobjevil hned a aby byl nucen situaci nějak alternativně řešit. Klient se na zastávku ptá kolemjdoucí ženy. Pečlivě vnímá radu a sleduje kam žena ukazuje. Vzápětí jde tím směrem a zastávku nachází. Není to však přesně ta, jež má napsanou v instrukcích. Z jízdního řádu zjišťuje, že se odtud také dostane a ještě mnohem lépe, než jak říkají mé pokyny. Vojtovy reakce jsou pozitivní nad tímto zjištěním a tuto skutečnost mi chce hned sdělit. Nechci moc zasahovat, aby klient jednal co nejvíce dle vlastního uvážení, proto jsem mu dala najevo, že záleží na něm, jakým způsobem bude pokračovat. Zvolil tedy svůj způsob. V autobuse klient pečlivě sleduje cestu a vystupuje na správné zastávce. Opět mě kontroluje, zda vysedám s ním. Aby se dostal na zastávku, musí několikrát přejít cestu. Řídí se podle semaforů, ale nespolehá jen na ně, raději se i rozhlíží. Přichází na zastávku, která je však v opačném směru, než potřebuje. Na základě prohlédnutí jízdního řádu to brzy zjišťuje a bezpečně přechází na druhou stranu. Znovu překontroluje jízdní řád, aby se ujistil, že je již tam, kde potřebuje. Než nasedne do tramvaje, ještě kontroluje, zda nasedá do správného čísla prostředku. Celou cestu se řídí podle instrukcí. Než vstoupí do terénu, ještě sleduje pláněk. První ulici volí správně. Už mě tolik úzkostně nepozoruje, jestli jdu za ním, jakoby na mě zapomněl a spoléhá sám na sebe. Po chvíli si už neví rady, jelikož před ním nejsou značené ulice. V blízkosti není nikdo koho by mohl požádat o radu, proto se šel zkusit zeptat do restaurace, kde se dozvěděl kudy pokračovat. Klientovi dělá problém všimnout si značení ulic, pohybuje se spíše intuitivně podle tvaru ulic a toho, jak mu bylo porazeno. Stále nahlíží do mapy, silnice přechází rozvážně a bezpečně. Neopomíná se rozhlížet, i když je tady doprava velice řídká.

Klient zapomíná na cíl, co měl najít a míří rovnou k zastávce autobusu, odkud se měl dostat dále. Zastavuji ho a připomínám mu úkol, co měl splnit. Klient je zmaten a tak se znovu doptává kolemjdoucí ženy na danou ulici. Komunikace probíhá bez problému, tázaná

klientovi vysvětluje cestu, ukazuje mu ji i na mapě. Poté klient nachází penzion, v tuto chvíli se setkáváme, chválím ho, že vykonal úkol dobře a ještě ho motivuji na cestu do konečného bodu (Václavské náměstí).

Vydává se tedy na autobusovou zastávku, opět neuhodl správný směr, proto opatrně přechází. Začíná mě intenzivně sledovat, při každém pohledu se usměje, vypadá spokojeně. Autobusem se dostává na Anděl, odtud volí cestu tramvají přímo na Václavské náměstí, v těchto místech už to dobře zná. Pokračuje tedy jistě, bez problémů až do cíle cesty...

Po setkání jsme s klientem celý proces prodiskutovali, co se dělo, jak jednal, jestli se mu vše dařilo. Samozřejmě následovala pochvala a odměna. Klient dával najevo spokojenost se sebou a radost nad dobře splněným úkolem.

Nácvik proběhl bez větších problémů, klient jednal velice bezpečně, jak při přecházení silnic, přestupování, tak i v jízdě v dopravních prostředcích. Po celou dobu nevyžadoval moji pomoc, ani ji nepotřeboval. To, že zapomněl najít penzion, nepovažuji za velkou chybu, která by mohla zamezit Vojtovi v možnosti samostatně cestovat. Na základě této zkušenosti byl klient připraven na samostatnou cestu pouze za kontroly pomocného asistenta.

5.5.2 Cvičení s pomocným asistentem

Toto cvičení mělo potvrdit klienta v tom, že dokáže cestovat samostatně a v tomto ho ujistit. Při tom vše probíhalo v bezpečných podmínkách, těch bylo docíleno díky přítomnosti informovaného pomocného asistenta (studentka Pražské vysoké školy psychosociálních studií), kterého klient neznal a o něm nevěděl.

Úkolem asistentky byla kontrola celé situace, při nebezpečí měla zasáhnout. Také působila v roli obtěžující osoby, pokud by k tomu nastala příležitost, měla se klienta pokusit někam nalákat, vyzvídat osobní informace či mu něco nabízet, vyzkoušet ho tedy, zda dokáže odmítnout, rozpoznat možné nebezpečí. Po celou dobu zaznamenávala průběh cesty a na konci podala detailní zprávu. Klient měl stejně tak jako v předešlém nácviku sepsány stručné instrukce (viz příloha V.), ale již bez mapy.

Ze zápisu pomocné asistentky předkládám důležité informace.

Při přecházení se klient rozhlíží na obě strany. V jednom případě se nacházel na zastávce v opačném směru, po kontrole jízdního řádu přechází na druhou stranu. V tramvaji byl klidný, sledoval cestu, byl si jistý, že jede dobře. Často sledoval instrukce, kontroloval si jméno zastávky. Po vystoupení bez problému našel autobus a nastoupil.

Dostal se do Malešic, kde hledal zámek. Žádal o radu starší ženu, po té ženu s kočárkem, obě klientovi neporadily. Z důvodu časového omezení usoudil, že zámek hledat již nebude a pomalu směřoval k cestě zpět. V tu chvíli ho oslovila pomocná asistentka s prosbou, že se potřebuje dostat na Smíchov, klient ji poskytl radu. Začala na něj naléhat, jestli by s ní nejel autem a cestu ji ukázal, klient bez váhání odmítl a to i v situaci, kdy se ho vyptávala na jméno a bydliště.

Při cestě na Anděl, kde jsme měli s klientem domluvenou schůzku na určitou dobu, se pohyboval bez problému. Řídil se podle jízdního řádu, sledoval zastávky, soustředil se při přecházení silnic.

Na místo, kde jsme se měli setkat, Vojta dorazil včas. Stejně jako v předešlém nácviku, následovala diskuze o tom, co se dělo. Klient mi vše popisoval, zmínil se i o situaci, kdy byl lákán do auta. Za úspěch měl slíbenou možnost vybrat si odměnu.

Chtěla bych zmínit podle mého názoru důležitý moment, kdy se Vojta rozhodl přestat hledat zámek. Dokázal odhadnout čas, který bude potřebovat k tomu, aby se dopravil na smluvené místo, věděl, že při zdržení by dohodnutou dobu nedodržel. Uměl tedy vyhodnotit vzniklou situaci a učinil samostatné rozhodnutí tak, jak to považoval za nejvhodnější.

Pomocná asistentka při pozdějším setkání hodnotila klientovi schopnosti velice pozitivně. Zmínila se o tom, že Vojta postupoval velice jistě, soustředěně, nezmatkoval, nechyboval. Měla z něj pocit, že by dokázal cestovat sám bez větších problémů.

Na základě procvičování možných rizikových situací, způsobů řešení různých problémů a nácviku s pomocným asistentem, jsem vyhodnotila, že riziko nepřiměřené se přesunulo na riziko přiměřené. To znamená, že pro Vojtu, jakožto jedince s autismem, bylo samostatné cestování daleko rizikovější než pro běžného jedince jeho věku. Ale tím, že jsme nacvičily různé dovednosti a ověřily je v nácviku s pomocným asistentem, se riziko snížilo a stalo se přiměřeným.

5.6 Závěr výzkumného šetření

Na závěr bych chtěla předložit shrnutí výsledů (viz přílohy: VI., VII., VIII., IX.), kterých klient v průběhu nácviku samostatného cestování dosáhl, a na kterých lze sledovat konkrétní pokroky v různých oblastech (pohyb a orientace na ulici, přecházení přes silnici, používání městské hromadné dopravy, řešení krizových, neobvyklých situací). Jde o určité dovednosti, jejichž zvládnutí je pro samostatné cestování nezbytné.

Za největší úspěch považuji změnu, co se týče samostatnosti klienta. Z nácviku, kdy klient cestoval sám za přítomnosti pomocného asistenta, lze vypožorovat, že se Vojta dokáže sám rozhodovat, použije z naučených postupů ten, jež mu nejvíce v danou chvíli vyhovuje, zvolí si trasu cesty, která je pro něj nejvýhodnější, aniž by na někoho spoléhal. Při přecházení silnic postupoval velice obezřetně a zodpovědně. Nebyla chvíle, kdy by si nevěděl rady a potřeboval vedle sebe osobní asistenci či jiný doprovod, který by situaci vyřešil za něj. V průběhu celého procesu byl nezávislý a pohyboval se zcela samostatně.

Tato schopnost samostatně jednat a zvládnutí určitých potřebných dovedností dokazují, že klient má předpoklady k možnosti samostatně cestovat a pohybovat se po Praze. Tím se mu také otevírají dveře k možnosti stát se tak více nezávislým, vyrovnat se a přiblížit se tak ostatním jedincům jeho věku. Dále se mu tak může umožnit uspokojení určitých přání, potřeb, jako je konkrétně účast v nějakém zájmovém kroužku, o který jeví klient zájem, ale z důvodu nutnosti doprovodu byla Vojtova možnost navštěvovat tyto aktivity omezena na možnosti asistenční služby. Mluvíme-li o integraci, mluvíme i o možnostech, které by měly být pro všechny stejné a které by mohl handicapovaný jedinec využívat stejně tak, jako všichni ostatní. Pokud existuje překážka, jež mu v tom brání, měli bychom se pokusit ji společně s klientem odstranit, zdaří-li se, danému jedinci se otevře cesta tuto svou možnost využít. Vojtovou překážkou byla nesamostatnost, tedy nemožnost se někam dopravit, aniž by s ním nebyl doprovod, což ho do určité míry omezuje, vyčleňuje, ztěžuje mu cestu k využití své možnosti. Tím, že se naučil samostatně cestovat, byla podle mého názoru částečně překážka odstraněna, otevřel se mu tedy prostor k využití možnosti účastnit se na zájmové aktivitě, uspokojit tak své přání, aniž by se musel omezovat na doprovod. Z toho vyplývá, že schopnost samostatně cestovat přispívá k možnosti lépe se integrovat, mít stejné možnosti jako ostatní a moci je využívat.

Jak jsem se již zmiňovala, klient má předpoklady k možnosti samostatně cestovat, pravděpodobně začne dojíždět do zájmového kroužku, který si v současnosti vybírá, na základě toho docházím k závěru, že mohu potvrdit mnou na začátku vytvořenou hypotézu, tedy schopnost samostatně cestovat může u mého klienta Vojty vést k větší možnosti integrace.

Závěr

Lidé s autismem kvůli svému handicapu jiným způsobem vnímají a vidí svět, který je obklopuje. Jejich chování je tedy z tohoto důvodu určitým způsobem odlišné a mnohdy těžko pochopitelné. Bylo by velice smutné, kdybychom se kvůli této „jinakosti“, kvůli tomu, že jsou nějakým způsobem sví, k nim otáčeli zády. V řadě případů se setkáváme se snahou přinutit je

změnit se, aby fungovali podle našich pravidel, aby byli „normální“. Ale tyto snahy jsou zbytečné, mnohdy ještě zhoršující situaci. Pokud chceme člověku s autismem opravdu pomoci, porozumět mu, musíme se pokusit na svět podívat jeho očima.

Integrace nespočívá v tom, jedince změnit, dát mu takové vlastnosti, které vyhovují většině, naučit ho takovému chování, které většina označuje za „normální“. Integrace je o tom, pomoci handicapovanému jedinci naučit se různým dovednostem, které by ho přiblížily životu běžné společnosti. Přiblížit ho až tam, kam mu dovolují jeho schopnosti a jeho handicap, a tam, kam už to ze strany handicapovaného nejde, se musí přiblížit společnost. Ta by měla akceptovat jeho potřeby a zájmy a pomoci mu umožnit se svým způsobem realizovat.

Pokud mají lidé s pervazivní vývojovou poruchou, s mentálním, zdravotním či jiným postižením zastávat roli „běžných“ občanů, musí jim být umožněno také vykonávat i všemožné zájmové aktivity. Mají právo tyto zájmové činnosti realizovat ve stejných podmínkách a stejném prostředí, jako jakýkoli jiný občan. Je to další možnost, kde se mohou realizovat. K tomu, aby tito lidé mohli vykonávat různé aktivity v běžném prostředí, rozvíjela se tak socializace, je zapotřebí společenské podpory.

V dnešní době už víme, jakými prostředky dosáhnout smysluplné komunikace, jak chápat a zacházet s problémovým chováním, jaké metody používat ke správnému učení. Naše informovanost, ale hlavně i touha a chuť otočit se k tomuto problému čelem, otevírá bránu k účinné pomoci, vzájemnému setkání, porozumění, tedy integraci. Z vlastní zkušenosti vím, že když budeme trpěliví, snaživí a vnímaví, dokážeme alespoň trochu autismu porozumět.

Často si někteří lidé spojují syndrom autismu se symptomem uzavřenosti. Ale ti, kteří se s autismem setkali blíže, docházejí k závěru, že uzavřenost je možnou, avšak není základní a nezbytnou charakteristikou v diagnóze autismu. Autismus neznamená sám!

Můj klient se do kroužku chovatelství vždy těšil, na vedoucí, na děti, na program. Bylo to patrné z jeho chování. To, že sám při příchodu nepozdravil, nepromluvil si s dětmi a někdy se s nimi ani nezapojil do hry neznamená, že by byl uzavřený, že by o tuto společnost nejevil zájem. Naopak. Má lidi velice rád, bohužel k nim nezná tu správnou cestu. Bohužel někteří lidé s autismem, i když nejsou uzavření, zůstávají sami.

„Schizofrenici se snaží řešit problémy útekem z reálného světa, ale děti s autismem začínají pomalu nalézat kompromisy s realitou vysíláním tykadél do světa, ve kterém byly z počátku úplní cizinci.“ (Peeters, 1998, s. 80).

Literatura:

Monografie:

BÍLÝ, J. *Základy společenských věd*. Praha: Eurolex, 2005, s. 175, 196 s.

ISBN 80-86861-24-4

ČADILOVÁ, V., aj. *Agrese u lidí s mentální retardací a s autismem*. Praha: Portál, 2007, 243s. ISBN 978-80-7367-319-2

FILIPOVÁ, A. *Možnosti výchovy a vzdělávání jedince s diagnózou autismus a jeho školská integrace*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, 2004

GILLBERG, CH.- PEETERS, T. *Autismus- zdravotní a výchovné aspekty*. Přel. Jelínková, M. Praha: Portál, 1998, 122 s. ISBN 80-7178-856-2

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, 285 s. ISBN 80-7178-535-0

JELÍNKOVÁ, M. *Vzdělávání a výchova dětí s autismem*. Praha: Univerzita Karlova v Praze- Pedagogická fakulta, 2001, 103 s. ISBN 80-7290-042-0

JESENSKÝ, J., aj. *Kontrapunkty integrace*. Praha: UK, 1995, 175 s. ISBN 80-7184-030-0

KALFUS, R., VOJÍŘOVÁ, D. *Kurz samostatného cestování*. Praha: Rytmus, 2007, 78 s. ISBN 978-80-903598-7-1

MICHALÍK, J. *Školská integrace dětí s postižením*. Olomouc: VUP, 1999, 135 s.

ISBN 80-7067-981-6

MISAŘOVÁ, A. *Poruchy autistického spektra*. Praha: PVŠPS, 2007

Pečující komunita, autismus. Sborník přednášek z konference, Praha: Ministerstvo zdravotnictví České republiky, 1999

PEETERS, T. *Autismus*. přel. Jelínková, M. Praha: Scientia, 1998. 169s.

ISBN 80-7183-114-X

RICHMAN, S. *Výchova dětí s autismem*. Přel. Jelínková, M. Praha: Portál, 2006, 127 s.

ISBN 80-7367-102-6

VÁGNEROVÁ, M., aj. *Psychologie handicapu*. Praha: UK, 1999, 40 s.

ISBN 80-7083-790-X

VALENTA, M., MULLER, O. *Psychopedie*. Praha: Parta, 2003, 443 s. ISBN 80-7320-039-2

Přílohy

Seznam příloh:

Příloha I – Individuální plán Jiné odpoledne	3
Příloha II – Individuální plán Pontony.....	7
Příloha III – Instrukce pro přípravné cvičení	8
Příloha IV – Mapa.....	9
Příloha V – Instrukce pro cvičení s pomocným asistentem.....	10
Příloha VI – Bezpečnost na ulici.....	11
Příloha VII – Přecházení	13
Příloha VIII – Orientace na ulici.....	15
Příloha IX – Městská hromadná doprava.....	17

Příloha I. – Individuální plán Jiné Odpoledne

INDIVIDUÁLNÍ PLÁN KLIENTA

Potřeby, přání a cíle uživatele

2008

Jméno klienta: **VOJTA (16)**

Jméno asistenta: **Adéla Misařová**

Kroužek: chovatelství

I. SEBEOBSLUHA – SAMOSTATNOST

oblékání, stravování, cestování, orientace v čase, nakupování ad.

Současný stav:

Cestování:

Adéla v posledních 2 měsících vyzkoušela Vojtovu samostatnost v cestování na kroužek. Samostatnost se rozvíjí postupně po krocích – nejdřív seděla o pár sedadel dál, pak nastupovala do MHD vedlejšími dveřmi. Minule byl každý v jiném voze tramvaje, vagonu metra. Při zpáteční cestě obvykle reflektují dění na kroužku a proto jezdí spolu.

Vojta zná společenská pravidla chování v MHD, snaží se je dodržovat. Pouští starší lidi sednout. Má ale jeden nešvar – když cestuje sám, rád stojí v zadní části tramvaje, kde se obvykle chytí postraní tyče oběma rukama a tím sevře do pasti jiného pasažéra, před kterým stojí.

Oblékání:

Stále trvá problém s rozvazováním tkaniček, které si Vojta dost neutáhne. Někdy se sám zastaví a zaváže si je, jindy to musí Adéla připomínat.

Nakupování:

Vojta se učí rozlišovat hodnotu peněz na kurzu od Rytmusu, kam chodí od ledna.

Orientace v čase:

Vojta zná hodiny. Potřebuje dodržovat rituály. Je třeba ho předem připravovat na každou změnu.

Vojta má problém s časem při loučení s dětmi ve škole, často se zdrží na dlouho a proto musí cestou do kroužku pospíchat.

Samostatnost na kroužku:

Vojta je schopen vydržet na kroužku i bez asistentky. Od minulého roku se interval prodloužil až na 25 min. na konci kroužku.

Je to ale dáno i vedoucím kroužku, který se Vojtovi věnuje, odpovídá mu na otázky, vysvětlí, co se dělá.

Vedoucí se bude v září měnit, uvidí se jak bude asistentka na kroužku potřebovat.

Cíle:

- *cvičit utahování uzle u tkaniček (pečlivější vázání, dvojité)*
- *dál rozvíjet samostatné cestování s dohledem*
- *asistentka může i nadále odcházet na část kroužku, případně časový interval prodlužovat*
- *dbát na to, aby Vojta na kroužku nejedl sladkosti, spíš mu nabídnout ovoce*

II. KOMUNIKACE – SOCIÁLNÍ DOVEDNOSTI

řeč, vztahy k dospělým, k vrstevníkům, chování a vystupování ve společnosti

Současný stav:

Vojta mluví srozumitelně, umí si říct, co chce.

Na kroužek chodí asi 8 dětí (6 kluků, 2 holky) ve věku 11 – 12 let. Vojta je mentálně na jejich úrovni. Vojta se velmi zlepšil v komunikaci s okolím. I když asistentka na konci odchází mimo místnost kroužku, Vojta se zapojuje. Vždy se s někým spojí. Kluci ho přijímají mezi sebe. Mají ho rádi, hrají si spolu. Vojta se zapojuje i do různých „lumpáren“ – házení čepicí apod. Především jde o neverbální komunikaci.

Dříve měl Vojta problém se sprostými výrazy, teď mluví méně sprostě. Asistentka stanovila pravidla chování a Vojta se snaží je dodržovat. Když dělá něco na hranici, Adéla ho na to upozorní a povídají si o tom. Když je na kroužku uvolněná nálada, Vojtu to svádí ke zkoušení hranic.

Vojta si pamatuje jména asi poloviny dětí. 5 kluků tam chodí pravidelně, ostatní různě. Děti Vojtovi naslouchají a reagují na něj normálně.

Stále u Vojty trvají oblíbená témata hovoru (dopravní prostředky, objížďky, stanice MHD, data a svátky). Přestává už mluvit o nepříjemných událostech, které zažil.

Vojta jde do velmi blízkého kontaktu s lidmi, které má rád. Je třeba mluvit o hranicích osobního kontaktu. Vysvětlovat, že to druhému nemusí být příjemné.

Cíle:

- *i nadále vést Vojtu k samostatnosti při komunikaci*
- *odklánět od vulgárních výrazů. Zabírá ignorovat to (jde mu často o pozornost) nebo upoutat jeho pozornost něčím jiným – všimnout si okolí při cestě, převést řeč na oblíbené téma. Mluvit s Vojtou o pravidlech, proč nemá mluvit sprostě.*
- *hlídat, aby Vojta dodržoval hranice osobního kontaktu, při překračování ho na to upozornit*

III. DUŠEVNÍ A ROZUMOVÉ SCHOPNOSTI

schopnost číst, psát, soustředění, vytrvalost, trpělivost, pečlivost

Současný stav:

Vojta je v poslední době pozornější. Je to i díky tomu, že je teoretická část kratší a náplň kroužku je akčnější. Když byli na kroužku 2 vedoucí jako záskok a vedli nezáživně teorii, Vojta se nesoustředil a vyrušoval.

Vojtu to na kroužku teď baví a proto už nemá problém s motivací.

Vojtova pozornost je závislá na jeho zaujetí danou věcí. Pomáhá měnit činnost, vhodně motivovat, přizpůsobit se tomu, co chce V. dělat, měnit témata rozhovoru. Problém může být u delšího vysvětlování pravidel (nad 5 min.).

Vojta potřebuje udržovat oční kontakt, jinak druhého moc nevnímá.

Stále trvá snížená potřeba pohrávání si s věcmi (palpace).

Cíle:

- *vracet Vojtovu pozornost k přítomnému okamžiku*
- *vysvětlovat Vojtovi jednodušší formou pravidla her apod. Ptát se ho, jestli tomu rozumí.*

ZÁVĚR:

Vojta chodí na chovatelský kroužek od listopadu 2005, od té doby má 2. asistentku. Adéla je s Vojtou od prosince 2006. Má k ní velmi blízký kamarádský vztah, respektuje jí.

Na kroužku se Vojta věnuje práci kolem zvířat (čistí a hřebelcuje koně, krmí zvířata, čistí klece králíkům, chytá hmyz na louce...). Pokaždé je náplň kroužku trochu jiná.

Od minulého roku udělal Vojta velké pokroky v komunikaci s okolím a v samostatném cestování. Vojta je iniciativnější, není už třeba ho tolik motivovat k práci. Už si méně hraje a „zlobí“. Stále je třeba vracet Vojtovu pozornost k „ted“ a tady“.

Adéla už je unavená stereotypem na kroužku. Uvažuje proto o přechodu do dobrovolnického programu DC, kde by s Vojtou podnikala, co by je bavilo.

Vedoucí kroužku Jirka, který v červnu v DDM skončil by rád s Vojtou kroužek navštěvoval jako jeho asistent. V září se uskuteční schůzka, na které domluvíme další spolupráci.

Příloha II. – Individuální plán Pontony

Pro: Vojtěcha

Dobrovolnice: Adéla Misařová

Datum: 26. 11. 2008

Revize: květen/červen 2009

Současný stav

- Vojta přešel do Pontonů v září z programu Jiné odpoledne, proto jsme se rozhodli, že částečně naváží Vojta s Adélou na Individuální plán z Jiného odpoledne. V rámci předchozí spolupráce udělal Vojta velké pokroky v komunikaci s okolím a samostatném cestování. Při procházkách s Adélou se Vojta dokonce zeptal kolemjdoucích na cestu.

Plán do budoucna

- **cestování** – Vojta s Adélou zkoušeli samostatnost v cestování při cestách na kroužek chovatelství, došli až k tomu, že jel každý v jiném vagonu tramvaje a metra. V tomto budou i nadále pokračovat:
 - nejprve si Vojta s Adélou vypracují tzv. „krizový plán“ – co by Vojta udělal, kdyby se ztratil a nevěděl kde je a potom to budou nanečisto zkoušet – (aby Vojta nejprve zavolal tátovi, sestře...., příp. požádal o pomoc kolemjdoucí, pokud by se nemohl dovolat nebo neměl mobil u sebe, snažil by se dostat domů)
 - Vojta se bude učit, jak se dostat domů – napíše si s Adélou nejjednodušší cestu z několika obvyklých míst, kde se Vojta pohybuje (aby se dostal Vojta na metro a pak na autobus, který jede domů) – pak budou dle sepsaných tras jezdit, nejprve spolu, pak každý v jiném vagonu, časem by mohli zkusit se domluvit, že by jel Vojta úplně sám s tím, že by na něho např. otec nebo sestra čekali v cílové stanici
 - v rámci cest mohou Vojta s Adélou trénovat orientaci v mapě, Adéla Vojtovi ukáže, kde může mapu najít v metru
 - potom budou Vojta s Adélou trénovat samotné cestování na dalších trasách – nejprve by bylo dobré vyhledávat trasy, které nejsou moc komplikované (tramvaj, metro) později mohou zkoušet i náročnější
 - Vojta může např. naplánovat nějakou trasu sám, seznámit s ní Adélu a podle vyhledaných spojů jet na dané místo s co největší Vojtovou samostatností
- **komunikace – sociální dovednosti** – Vojta se v poslední době ptá Adélu na intimní otázky, ale často se ptá například v prostředcích MHD. Adéla je ochotná s Vojtou toto téma probírat, ale musí si říci za jakých okolností. Adéla s Vojtou udělají přehled,

s kým může Vojta o jakých věcech mluvit a kde (s rodinou, kamarády, s cizími lidmi, doma, ve škole, v MHD, na ulici....) vypíše obecná témata + konkrétní příklady

- dále se bude Vojta učit pravidla společenského chování – Adéla sepíše základní pravidla společenského chování, příp. si může půjčit knihu z knihovny nebo najít na internetu, budou je s Vojtou postupně probírat a Vojta se bude snažit se jimi řídit. Zaměří se hlavně na dodržování osobní zóny, pouštět sednout staré lidi v MHD, nemluvit sprostě apod.

- **internet** – Vojta se chce naučit pracovat na internetu - vyhledávat informace. Bude se s Adélou učit:
 - umět zadat ve vyhledávacích to, co chce, orientovat se na webových stránkách, vědět na co kliknout, případně si najít a vypsát některé základní adresy, na kterých se dají potřebné informace najít
 - Vojtu zajímá hlavně cestování, takže se bude učit vyhledávat v jízdních řádech a internetových mapách, případně hledat další informace s cestováním spojené
 - dále mohou vyhledávat kulturní přehled – plánovat jakou kulturní akci (výstava, divadlo, kino...) by mohli s Adélou navštívit
 - pokud si předem domluví datum, mohou pracovat na počítači v Hradešínské nebo ve Vesmírně

Příloha III. – Instrukce pro přípravné cvičení

Vystoupit na zastávce metra Jinonice.

Potom najít zastávku autobusu Vidouce (možná bude třeba se zeptat lidí, nebo na informacích).

Poté jet autobusem na zastávku Klamkovka, dále tramvají na zastávku Hotel Golf.

Potom máš za úkol podle mapy najít penzion na Podhorské ulici, až ho najdeš, vydáš se na nejbližší zastávku (najdeš na mapě) a z ní se musíš dostat na Václavské náměstí, jak to uděláš, záleží na tobě.

Pokud si po cestě nebudeš vědět rady, nebo si nebudeš v něčem jistý, neboj se zeptat kolemjdoucích lidí o radu.

Úspěšnou cestu!

Příloha IV. - Mapa

Příloha V. – Instrukce pro cvičení s pomocným asistentem

Ze zastávky Želivského pojeděš tramvají na zastávku Černokostecká.
Tam najdi autobusovou zastávku Černokostecká, kde nasedneš na autobus číslo 133 a pojeděš dvě zastávky.

Až vystoupíš, najdi zámek Malešice, můžeš se zeptat kolemjdoucích lidí.

Poté, se musíš nějakým způsobem dostat na Anděl, to nechám na tobě.

Sejdeme se ve čtyři hodiny před výstupem z metra Anděl.

Bud' opatrný!

Příloha VI. – Bezpečnost na ulici¹

BEZPEČNOST NA ULICI				
Jednotlivé dovednosti	Zvládne sám	Zvládne s pomocí	Nezvládne	Riziko
Bezpečně reagovat, když je chodník uzavřen (obejít, přejít silnici)	ano			
Všimnout si, když něco jede po chodníku (parkující auto, cyklista, auto se sirénou)	ano			
Bezpečně reagovat, když něco jede po chodníku (parkující auto, cyklista, auto se sirénou)	ano			
Nosit s sebou potřebné věci, když jsem mimo domov (doklady, telefon, telefonní čísla, peníze apod.)	Kromě telefonu, klíči od bytu ano			
Vědět co to jsou osobní údaje.	ano			
Vědět komu je bezpečné je říci (policie, lékař)	ano			
Vědět, kdo je pro mě cizí člověk.	ano			
Neříkat osobní údaje před cizími lidmi	ano			
Znát možné důsledky, když řeknu cizímu člověku své osobní údaje (nebo je uslyší)	ano			
Umět odmítnout, když se mě cizí člověk ptá na osobní údaje	ano			
Uvědomit si, když nevím kde jsem (zabloudil jsem)	ano			
Nezmatkovat, když si nevím rady (nevím kde jsem)	ano			
Umět telefonovat z mobilu.			ne	

Umět telefonovat z telefonní budky.		S pomocí asistenta		
Znát jméno ulice, kde bydlím.	ano			
Poznat ulici, kde bydlím.	ano			
Umět oslovit cizího člověka (koho a jak)	ano			
Umět se zeptat na cestu (srozumitelně, slušně)	ano			
Poslouchat co mi člověk říká	ano			
Rozumět tomu co mi člověk říká	ano			
Sledovat co mi člověk ukazuje	ano			
Umět odmítnout, když cizí člověk chce mé věci (peníze, telefon, batoh)	ano			
Znát důsledky, když cizímu člověku dám své věci.	ano			
Nebrat si nic od cizího člověka	ano			
Nechodit nikam s cizím člověkem	ano			
Znát důsledky, když někam půjdu s cizím člověkem	ano			
Nenechat na sebe nikoho sahat	ano			
Umět si hlídat svoje věci	ano			
Umět odejít, když mi něco vadí	ano			
Umět si říci o pomoc (např. s telefonováním)	ano			

Příloha VII. – Přecházení

PŘECHÁZENÍ				
Jednotlivé dovednosti	Zvládne sám	Zvládne s pomocí	Nezvládne	Riziko
Umět přejít, když mám zelenou.	ano			
Rozhlédnout se, i když mám zelenou (jen krátce).	ano			
Nepřecházet na červenou.	ano			
Zvládnout přejít, když mám zelenou, ale k přechodu najíždí auta z vedlejší silnice.		Občas je třeba upozornit na větší obezřetnost		
Umět v klidu přejít, když mi v průběhu přecházení skočí na semaforu červená.	ano			
Umět použít tlačítko na semaforu.	ano			
Umět přejít, i když nefunguje semafor.	ano			
Rovnoměrně sledovat celou situaci – nezaměřit se jen na jedno auto nebo jen jeden směr.	ano			
Umět přejít silnici s tramvajovými koleje.	ano			
Samostatně se rozhodnout, zda mohu přejít.	ano			
Umět počkat, když si nejsem jistý zda mohu přejít.	ano			
Být trpělivý, když dlouho nemůžu přejít (je velký provoz).	ano			
Přecházet svižně, ale neběžet.	ano			
Přecházet nejkratší cestou.	ano			
Během přecházení se „držet“ na přechodu.	ano			

V průběhu přecházení stále sledovat situaci – nedívat se do země.		Občas je třeba na to upozornit		
Rozkrokovat postup přecházení – nejprve mě ohrožují auta nejbližší ke mně.	ano			
Dodržovat bezpečný postup i na silnici s malým provozem – uvědomit si, že je to také silnice.	ano			
Přecházení „malé“ křižovatky s malým provozem – nikdy nejit napříč křižovatkou.	ano			

Příloha VIII – Orientace na ulici

ORIENTACE NA ULICI				
Jednotlivé dovednosti	Zvládne sám	Zvládne s pomocí	Nezvládne	Riziko
Sleduje cestu (je pozorný)	ano			
Umí si sám najít orientační body		Musí na to být upozorněn		
Zapamatuje si orientační body, když mu je lektor ukáže	ano			
Zapamatuje si spontánně trasu, když ji jednou s někým projde	ano			
Využívá navigační a informační tabule k orientaci	ano			
Zná adresu domů	ano			
Trefí ze známých míst domů	ano			
Zná adresu do práce/školy	ano			
Trefí do práce/školy	ano			
Zná adresu volnočasových aktivit	ano			
Trefí na volnočasovou aktivitu	ano			
Zná názvy ulic, kudy obvykle chodí			ne	
Ví, kde hledat tabule s názvy ulic	ano			
Umí se vypořádat se zablouděním	ano			
Umí se vrátit zpět „po svých stopách“	ano			
Umí se zeptat kolemjdoucích na cestu	ano			

Dokáže se řídit slovními pokyny	ano			
Sleduje směr ukazující ruky (když mu někdo ukazuje cestu)	ano			
Umí zavolat telefonem o radu/pomoc		S pomocí asistenta		
Rozumí napsanému popisu trasy	ano			
Umí si nakreslit plánec trasy		S pomocí asistenta		

Příloha IX. – Městská hromadná doprava

PŘECHÁZENÍ				
Jednotlivé dovednosti	Zvládne sám	Zvládne s pomocí	Nezvládne	Riziko
Má u sebe jízdní doklad	ano			
Koupí si jízdenku	V trafice ano	V automatu s pomocí kolemjdoucích		
Označí si jízdenku	ano			
Kontrola jízdenek	ano			
Sleduje platnost jízdenky			ne	
Dojde bezpečně na zastávku	ano			
Pozná správný dopravní prostředek (číslo tram, busu)	ano			
Pozná správný směr jízdy	ano			
Dává pozor do čeho nastupuje	ano			
Dává přednost vystupujícím	ano			
Nepřekáží (u dveří, pod schody)		Občas je třeba na to upozornit		
Nastoupí včas (sleduje signalizaci dveří)	ano			
Neohrožuje (např. batohem)		Občas je třeba na to upozornit		
Drží se za jízdy	ano			
Dává si pozor na své věci	ano			
Ví název zastávky kde má vystoupit	ano			
Pozná správnou zastávku podle hlášení, nápisu	ano			

Včas vystoupí (sleduje signalizaci dveří)	ano			
Pozná, když jede špatným směrem	ano			
Umí se vrátit, když jede špatným směrem	ano			
Pozná, když přejede zastávku	ano			
Umí se vrátit zpět, když přejede	ano			
Umí požádat o radu	ano			
Rozumí, když mu někdo dává radu	ano			
Umí číst v jízdním řádu	ano			
Rozumí systému metra	ano			
Umí číst ve schématu metra	ano			
Orientuje se podle informačních cedulí	ano			
Pozná přestupní stanice (ve schématu)	ano			
Umí přestoupit na jinou trasu metra	ano			
Umí přestoupit z metra na bus nebo tram	ano			
Umí vyřešit výluku	ano			
Zná náhradní trasu		Někdy se ptá lidí		
Nosí u sebe funkční mobilní telefon			ne	
Cestuje s potřebnými doklady	ano			
Má u sebe napsaná důležitá telefonní čísla	ano			

ⁱ Tabulky byly použity z Kurzu samostatného cestování, R. Kalfus, D. Vojířová, Rytmus 2007

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno a příjmení autora: Adéla Misařová

Studijní program: Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce se zaměřením na komunikaci
a aplikovanou psychoterapii

Název práce: Integrace lidí s pervazivní vývojovou poruchou

Počet stran bez příloh: 49

Celkový počet stran příloh: 18

Počet titulů české literatury a pramenů: 15

Vedoucí práce: PhDr. Hynek Jůn, Ph.D.

Rok dokončení práce: 2009

Resumé:

Písemná práce k bakalářské zkoušce se zaměřuje na oblast výcviku samostatného cestování u klienta s diagnózou infantilní autismus, konkrétně na hypotézu: „Schopnost samostatně cestovat umožní sledovanému klientovi lépe se integrovat do běžné společnosti.“ Analyzuje proces, kdy se klient učí, přejímá různé sociální dovednosti, schopnosti a přibližuje se tak běžnému sociálnímu okolí. Práce také vymezuje metody a postupy, které byly pro nácvik schopností samostatně cestovat použity.

Dále zachycuje současný stav klienta, v porovnání se situací před začátkem nácviku, poukazuje na změny, kterých lze při systematické práci dosáhnout.

V teoretické části se bakalářská práce zabývá autismem jako takovým. Snaží se vystihnout příčiny, znaky a charakter tohoto postižení. Vymezuje zde pojmy autismus, socializace a integrace.

OPONENTSKÝ POSUDEK bakalářské práce

V Praze dne 11.5. 2009

Jméno studentky: Adéla Misařová

Název práce: Integrace lidí s pervazivní vývojovou poruchou

Základní informace o práci:

Celkový počet stran : 48 Počet kapitol : 5, podkapitol 1.řádu: 18, podkapitol 2.řádu: 9

Počet literárních pramenů: 15, internetových zdrojů : 2 Přílohy : 9 (18 str.)

Volba tématu:

Téma je vhodně voleno a pohybuje se v oblasti integrace lidí s autismem, což plně odpovídá studovanému oboru. **Autorka je si vědoma že pojem integrace neznamená předělávat lidi podle většiny, ale pomoci jim získat dovednosti, které mohou zabránit hrozící izolaci a co nejvíce je otevřít společnosti.** Způsob zpracování svědčí o tom, že téma nebylo pro kolegyni jen předmětem náhodné volby, ale vzešlo z praktických zkušeností, které kolegyně získala v rámci své praxe jako osobní asistentka klienta s pervazivní vývojovou poruchou v organizaci Máme otevřeno? o.s..

Formální hledisko

Zpracování je pečlivé a svědomité. Práce je přehledně a logicky strukturována. Kapitoly na sebe plynule navazují. Autorka rozdělila práci do dvou částí - na teoretickou a empirickou část. Práce je dále rozčleněna do pěti kapitol. První čtyři kapitoly obsahují výběr z odborné literatury o autismu. Autorka neopomíjí kapitoly o původu autismu, o vymezení a znacích této poruchy, o možnostech socializace a limitech integrace těchto lidí do společnosti. **Kapitoly jsou proloženy kasuistickými střípky, kterými autorka ilustruje teoretické poznatky příklady ze své praxe.** Pátá kapitola je věnována vlastnímu výzkumnému šetření. Šetření je koncipováno jako případová studie. Autorka analyzovala jednak vlastní zúčastněné pozorování, lékařské dokumenty, kasuistiky, metodiku kurzu samostatného cestování, pozorování další zúčastněné osoby a výsledky vlastní činnosti osobní asistentky. Citace jsou řádně uváděny v textu a prováděny dle normy. Po stránce vyjadřování a gramatiky je práce v pořádku. Nepřesné je pouze číslování stránek, které o stránku až dvě neodpovídá obsahu.

Obsahové hledisko:

Téma autismu kolegyně pojala jako sondu do jednoho případu dospívajícího klienta. Vhodným způsobem vypíchla klíčové nebezpečí u těchto lidí a tím je nebezpečí sociální izolace. V první části své práce pracuje především s odbornou literaturou a prokládá je kasuistickými střípky, což zvyšuje čtivost práce. Od páté kapitoly se autorka plně zaměřuje na možnost zlepšení autonomie klienta skrze jednu konkrétní dovednost - a tím je jeho schopnost sám cestovat městskými hromadnými prostředky. **Ocenit především musíme, že si autorka nestanovuje nerealistické cíle, ale plně se ve své sondě soustředí na možnost zlepšit jednu konkrétní kvalitu z klientova života a shromáždí k tomu odborné poznatky.**

Připomínky:

Nedostatek můžeme spatřit v naprosté absenci cizojazyčné literatury, kde by se jistě našel rozmanitý materiál o dané problematice. Číslování stránek neodpovídá obsahu. Svá pozorování by mohla lépe metodologicky zpracovat – např. využití metodologického postupu zúčastněného pozorování (např. svá pozorování okódotovat a proložit jimi své analýzy apod.).

Otázka k obhajobě: Jaké vidí možnosti a limity při rozvoji autonomie a jednotlivých kompetencí u tohoto klienta? Jaký je jeho potenciál?

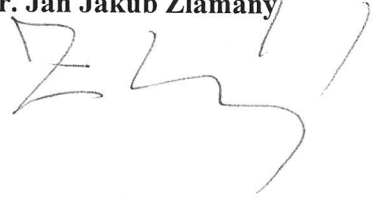
Závěr :

Práce je vhodně strukturována a téma plně odpovídá zaměření studovaného oboru. V teoretické části autorka dokázala, že umí pracovat s odbornou literaturou. Vyjadřování je jasné a srozumitelné a autorka dobře prezentuje odborné názory. **Pro svou práci si stanovuje realistický cíl – zlepšení schopnosti samostatného cestování klienta a snaží se mu pomoci tuto jeho kompetenci co nejvíce rozvinout skrze podporu jeho autonomie.** V empirické části kolegyně prokazuje schopnost

systematického zpracování kvalitativních dat. Nicméně je na škodu, že se nepokusila i o větší metodologickou propracovanost své sondy. Empirická část by tím více získala na vědecké hodnotě, ale to již přesahuje obsahové i formální nároky na bakalářskou práci. Toto téma bych považoval za vhodné ještě rozvinout v diplomové práci v magisterském stupni studia.

Považuji práci za kvalitní a doporučuji jí k obhajobě.

Mgr. Jan Jakub Zlámaný

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Zlámaný', written in a cursive style.

Slečna Adéla Misařová napsala práci na téma: „Integrace lidí s pervazivní vývojovou poruchou“. Práce má 49 stran textu a 18 stran příloh. Slečna Misařová čerpala ve své práci celkem z 15 publikací, což považuji u bakalářské práce za dostačující. Prameny z české literatury jsou voleny vhodně a přímo úměrně tématu práce. Název práce odpovídá obsahu a téma odpovídá sociálnímu zaměření školy.

Slečna Misařová si ve své práci vytkla za cíl popsat úskalí integrace lidí s pervazivní vývojovou poruchou, zvláště pak lidí s Aspergerovým syndromem nebo vysocefunkčním autismem. Ve své teoretické části se slečna Misařová věnuje popisu autismu, který je pro potřebu této práce dostačující.

Další kapitoly teoretické části práce jsou věnovány socializaci a integraci a vlivu integrace na osobnostní schopnosti a dovednosti lidí s autismem. Teoretickou část končí popisem možných přístupů k člověku s autismem zvláště pak s důrazem na plánování služby.

Teoretická část je obohacena krátkými kazuistikami, které vhodně doplňují text práce. Samotná teoretická část sice nepřináší žádné nové poznatky, je však zpracována poctivě a plně dostačuje požadavkům bakalářské práce.

Praktická část práce se věnuje popisu nácviku samostatného cestování v MHD u člověka s poruchou autistického spektra. Z práce jde ihned poznat, že slečna Misařová se nácvikům aktivně věnovala, což vidím jako vysoké pozitivum této práce. Slečna Misařová si stanovila hypotézu své praktické části, že samostatné cestování klienta s autismem zvyšuje pravděpodobnost jeho integrace do společnosti. Vlastní nácvik je správně rozkrokový do dílčích menších nácviků, které zdánlivě nesouvisí se samostatným cestováním (nácvik oslovení na ulici). Tyto dílčí nácviky sociálních situací jsou však u lidí s autismem velmi podstatné (daleko více než u lidí s pouze mentálním handicapem).

Celý nácvik ukončila slečna Misařová spoluprací s asistentkou, která dělala dohled nad klientem ve chvíli, kdy si myslel, že je v situacích sám. Je to jediný možný způsob jak zjistit, že klient situace opravdu zvládá a v České republice je ještě stále málo používán. Po metodické stránce zvládla slečna Misařová nácvik výborně, samotné popsání nácviku je také přímo úměrné požadavkům bakalářské práce.

Závěrem vysoce cením vlastní přínos práce slečny Misařové pro klienta s poruchou autistického spektra. Nebylo to pouhé psaní „do šuplíku“, ale práce slečny Misařové jistě dlouhodobě pomůže Vojtovi v jeho integraci do společnosti. Děkuji.

Bakalářskou práci doporučuji k obhajobě a hodnotím ji jako „výbornou“.

PhDr. Hynek Jůn, Ph.D.
Předseda APLA Praha
KBT terapeut

